

Het stimuleren van het collectief verantwoordelijkheidsgevoel binnen een zelfbeheerde opvangvoorziening voor dakloze burgers.

16-8-2018

Naam: Melany de Winter

Progresscode: 78V4G-AFOZ

Opleiding: Fontys Hogeschool, Sociale Studies

Afstudeerprofiel: GGz- Agoog

Naam begeleiders: Lily van den Dobbelssteen
en Maria Stortelder

Toets verantwoordelijke: Stefan Assink

Samenvatting

De daklozenproblematiek in Nederland is groot. De opvangvoorzieningen zitten vol, mensen zijn te lang dakloos en betaalbare woningen voor uitstroomtrajecten zijn schaars. Dit brengt een grote kostenpost vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning voor de gemeenten met zich mee. De verwachtingen vanuit de Nederlandse maatschappij zijn dat de dakloze burgers zelf hun eigen verantwoordelijkheid nemen en zich aanpassen aan de dominante, bureaucratische cultuur die aanwezig is binnen de Nederlandse samenleving. Opvangvoorzieningen hebben de taak de dakloze burgers hierop voor te bereiden. In Nederland zijn er twee soorten opvangvoorzieningen te onderscheiden door de verschillende werkwijzen die gehanteerd worden: de reguliere maatschappelijke opvang en de (cliënt-gestuurde) zelfbeheervoorzieningen. Kenmerkend voor de reguliere maatschappelijke opvang is de top-down werkwijze vanuit de bureaucratische systeemwereld. Zelfbeheerde opvangvoorzieningen werken bottom-up vanuit de leefwereld van de dakloze burgers. Uit literatuuronderzoek blijkt dat zelfbeheerde opvangvoorzieningen goed scoren op kwaliteit, uitstroom en zijn goedkoper per bed dan de reguliere maatschappelijke opvang.

Opvang binnen een zelfbeheerde opvangvoorziening levert een positieve bijdrage aan de ontwikkeling en empowerment van de opgevangen dakloze burgers. Er is echter constant een spanningsveld aanwezig. De opgevangen dakloze burgers handelen niet consequent vanuit het collectief belang. De woonbegeleiders komen regelmatig voor ongewenste situaties te staan wanneer de opgevangen dakloze burger het eigen belang vooropstelt. Dit onderzoek richt zich op de onderliggende beweegredenen die het verantwoordelijkheidsgevoel van de opgevangen dakloze burgers binnen organisatie X stimuleren. Aan de hand van de resultaten en conclusies zijn er aanbevelingen geschreven om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel te kunnen stimuleren. Deze aanbevelingen zijn expliciet gericht op organisatie X.

Uit het onderzoek blijkt dat de werkwijze die toegepast wordt door organisatie X een groot verschil maakt in het gevoel van verantwoordelijkheid. De dankbaarheid is groot en er wordt vanuit respect door de opgevangen dakloze burgers collectief verantwoord gehandeld. Belangrijke bevindingen in dit onderzoek zijn dat er twee grote stoorfactoren zijn. Het alcohol en/of drugsgebruik en de sterke behoefte binnen de groep opgenomen te worden en te blijven. Het eigenbelang is door deze twee factoren het meest aanwezig. Confrontatie, controle en consequentie worden door veel respondenten als stimulerend voor het verantwoordelijkheidsgevoel benoemd. Het discussiepunt is om als woonbegeleider dan niet teveel eigen regie over te nemen en op de reguliere maatschappelijke opvang te gaan lijken. Hiernaast zijn er uit de verzamelde data een aantal stimulerende factoren naar voren gekomen, waarbij de woonbegeleiders kunnen inspelen op de intrinsieke motivatie en zijn er inzichten gecreëerd die tactisch omgezet kunnen worden in acties.

Voorwoord

Voor u ligt een onderzoek met als onderwerp: 'Het stimuleren van het collectief verantwoordelijkheidsgevoel binnen een zelfbeheerde opvangvoorziening voor dakloze burgers'. Het onderzoek is geschreven vanuit de opgestelde criteria van Fontys Hogescholen, opleiding Sociale Studies. Vanaf begin februari t/m halverwege augustus 2018 ben ik met dit onderzoek bezig geweest.

Voorheen heb ik stagegelopen op de dagbestedingslocatie van organisatie X. De doelgroep trekt mij aan en ik voel me betrokken bij deze organisatie. Dit maakt dat ik voor het onderzoek terug naar deze organisatie gegaan ben. Voor het onderzoek ben ik met de woonbegeleiders in gesprek gegaan om te verifiëren welke problemen er spelen vanuit hun en mijn perspectief. **De mondeling overgedragen informatie is opgenomen, getranscribeerd en ingezet in dit onderzoek.** Vanuit het perspectief van de organisatie en vanuit mijn perspectief dat voorkomt uit mijn stage-ervaring is een vraagstelling uitgekomen waar alle partijen tevreden mee waren. De samenwerking is voornamelijk in het begin aanwezig geweest. Er zijn veel inzichten uitgewisseld en er is expliciet aandacht besteed aan het taalgebruik richting de respondenten toe. Indien nodig heb ik altijd hulp in kunnen schakelen. Hiervoor wil ik de woonbegeleiders bedanken.

Ik ben een zelfstandige werker. Dit maakt dat ik weinig aanwezig geweest ben bij de organisatie. Dit heeft een positief effect gehad op de interviews, gezien de vrijblijvendheid en anonimiteit die de respondenten ervaren hebben. Ik wil de respondenten bedanken voor hun openheid, eerlijkheid en het vertrouwen om ervaringen met mij te kunnen delen. De bereidheid was groot en hiervoor ben ik enorm dankbaar.

Om het onderzoek in de juiste banen te laten leiden, heb ik veel gehad aan de PowerPointpresentaties die door de begeleiders vanuit de opleiding beschikbaar gesteld zijn. De lessen, consulten en de feedbackmomenten zijn van toegevoegde waarde geweest. Bedankt voor de tijd en moeite die hierin is gestoken.

Tevens wil ik aandacht besteden aan drie medestudenten: Marloes Geurts, Dieuwertje Rijkx en Chantal Ilpelaar. Gedurende de periode hebben we elkaar kunnen ondersteunen. Het was een pittige tijd met veel vragen, onduidelijkheden, frustraties, ophelderingen, wisselende emoties en ga zo maar door. Bij jullie kon ik ventileren en mijn vragen kwijt. **De ondersteuning bij mijn taalgebruik heb ik te danken aan mijn schoonvader Jos Hexspoor en voor de externe afstudeerbegeleiding ben ik Roy Asiedu dankbaar.** In het bijzonder wil ik mijn partner hierbij betrekken. Hij heeft het proces mee mogen ervaren en is mijn emotionele steun hierin geweest.

Dankjewel allen, dat jullie er waren.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Melany de Winter

Augustus 2018

Inhoudsopgaven

Samenvatting	2
Voorwoord.....	3
Inhoudsopgaven	4
Inleiding	5
1. Context en probleemschets	7
1.1 Probleemanalyse	7
1.2 Probleemstelling.....	11
1.3 Verificatie	11
1.4 Onderzoeksdoelstelling	12
1.5 Hoofdvraag en deelvragen	13
1.6 Begripsafbakening	13
2. Theoretisch kader	15
3. Methodologie;	19
3.1 Onderzoekspopulatie en steekproef	19
3.2 Dataverzamelmethode.....	24
3.3 Meetinstrument	25
3.4 Data-analyse	27
4 Resultaten	29
5 Conclusie en aanbevelingen	34
6. Discussie	42
6.1 sterkte- en zwakteanalyse	42
6.2. Betekenis en bruikbaarheid	43
Literatuurlijst	45
Bijlage 1: Topiclijst	49
Bijlage 2: Informed Consent	53
Bijlage 3: Codeboom	54
Bijlage 4: Beoordelingsformulier Aanbod1	55

Inleiding

De daklozenproblematiek in Nederland is groot. De opvangvoorzieningen zitten vol, mensen zijn te lang dakloos en betaalbare woningen voor uitstroomtrajecten zijn schaars. Dit brengt een grote kostenpost vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning voor de gemeenten met zich mee. De verwachtingen vanuit de Nederlandse maatschappij zijn dat de dakloze burgers hun eigen verantwoordelijkheid nemen en zich aanpassen aan de dominante, bureaucratische cultuur die aanwezig is binnen de Nederlandse samenleving. Opvangvoorzieningen hebben de taak de dakloze burgers hierop voor te bereiden. In Nederland zijn er twee soorten opvangvoorzieningen te onderscheiden door de verschillende werkwijzen die gehanteerd worden: De reguliere maatschappelijke opvang en de (cliënt-gestuurde) zelfbeheervoorzieningen. Kenmerkend voor de reguliere maatschappelijke opvang is de top-down werkwijze vanuit de bureaucratische systeemwereld. Dit is een formele wereld die mensen ontwikkeld hebben aan instellingen, structuren en gedragingen wat lijdend is binnen de cultuur die dominant is binnen de Nederlandse samenleving (Van der Lans, 2010). De zelfbeheerde opvangvoorzieningen hebben een bottom-up structuur waarbij de woonbegeleiders rekening houden met de leefwereld van de dakloze burgers (Huber, 2016). Met de leefwereld wordt bedoeld: het informele ervaringsdomein, waarin mensen met elkaar omgaan (van der Lans, 2010). De leefwereld is leidend binnen de subcultuur waarin dakloze burgers zich bevinden (Van Doorn, 2014).

Zelfbeheerde opvangvoorzieningen scoren volgens Boumans, Muuse, Planije en Tuynman (2012) goed op kwaliteit, uitstroom en zijn goedkoper per bed dan de reguliere maatschappelijke opvang. Dit onderzoek wordt uitgevoerd bij organisatie X, die een zelfbeheerde opvangvoorziening beheren. Binnen de organisatie wordt eigen regie van de opgevangen dakloze burgers gestimuleerd, waarbij er wordt gevraagd dat ze een collectief verantwoordelijkheidsgevoel dragen. Dit houdt dat de opgevangen dakloze burgers zorgdragen voor het gezamenlijk huishouden, afspraken die met de medebewoners en met de begeleiders gemaakt zijn, worden nagekomen en dat de begeleiders betrokken worden wanneer er afwijkende situaties (dreigen te) ontstaan. In overleg met de woonbegeleiders is gebleken dat de woonbegeleiders een aantal struikelblokken ervaren door gebrek aan een collectief verantwoordelijkheidsgevoel bij de opgevangen dakloze burgers. In de praktijk blijkt dat er situaties ontstaan waarbij het eigen belang voorop wordt gesteld ten opzichte van het collectief belang. Dit maakt dat de woonbegeleiders in ongewenste situaties geplaatst worden en op moeten treden. Een voorbeeld hiervan is dat er aan de opgevangen dakloze burgers gevraagd wordt om na het zelfstandig boodschappen doen een bonnetje in te leveren aan de woonbegeleiders. Wanneer hier om welke reden dan ook niet aan kan worden voldaan, kan organisatie X geen correcte financiële verantwoording afleggen naar de gemeenten. Dit kan gevolgen hebben op subsidies. In het ergste geval zou dit kunnen leiden tot faillissement. De woonbegeleider is hier genoodzaakt de betrokken opgevangen dakloze burger(s) te confronteren en om eventueel een sanctie op te leggen.

Het onderzoek richt zich op het bevinden van wat onderliggende beweegredenen kunnen zijn voor de opgevangen dakloze burgers, die het gevoel van (collectief) verantwoordelijkheid kunnen activeren. Deze beweegredenen zijn inzichten **die gebruikt kunnen worden om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel en gedrag te stimuleren**. Dit is niet enkel bevorderlijk voor het probleem dat de begeleiders ervaren, maar ook voor de opgevangen dakloze burgers als mede de daklozen problematiek op landelijk- en gemeentelijk niveau. Het zal mogelijk een positief verschil maken in het proces van de opgevangen dakloze burger richting maatschappelijke participatie en re-integratie. Dit betekent dat de opvangduur gereduceerd wordt. Dit is zowel positief op landelijk- en gemeentelijk niveau als voor de opgevangen dakloze burger zelf. Vervolgens is er sneller een opvang plaats vrij voor een andere dakloze burger.

Op het moment dat de opgevangen dakloze burgers vanuit eigen belang handelen, kan het bestaansrecht van de organisatie in gevaar gebracht worden en het maatschappelijk participatie en re-integratie proces van de dakloze burger negatief beïnvloed worden. **Zelfbeheerde opvangvoorzieningen zijn goedkoper dan de reguliere maatschappelijke opvangvoorzieningen (Boumans, Muuse, Planije & Tuynman, 2012) en het aantal dakloze burgers stijgt (CBS, 2016). Het bestaan van organisatie X is hiermee maatschappelijk van belang. Het is voor alle partijen bevorderlijk voor de tijdsduur die de dakloze burgers nodig hebben voor opvang en begeleiding.**

Het verantwoordelijkheidsgevoel stimuleren is een van de begeleidingsaspecten binnen een zelfbeheerde opvangvoorziening (Wolfshöfer en Bröers, 2005). Wanneer hier adequater gehandeld kan worden, verloopt het maatschappelijke participatie- en re-integratieproces van de opgevangen dakloze burgers efficiënter. **De opgevangen dakloze burger zal namelijk minder tijd nodig hebben om te participeren en re-integreren wat maakt dat de opvang duur gereduceerd wordt. Dit is vervolgens financieel bevorderlijk voor beschikbare subsidies vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning.**

Het onderzoeksrapport is onderverdeeld in de volgende hoofdstukken:

Hoofdstuk 1: **In dit hoofdstuk wordt de context en probleemanalyse** beschreven waaruit de probleemstelling en de doelstelling ontstaan. De hoofdvraag en deelvragen zijn hierop gebaseerd.

Hoofdstuk 2: In dit hoofdstuk is het theoretisch kader opgebouwd. Relevante theorieën worden hier toegespitst ter ondersteuning van het beantwoorden van de deelvragen en de hoofdvraag.

Hoofdstuk 3: De methodologie wordt in dit hoofdstuk toegelicht. De populatie, het meetinstrument, de manier van data verzamelen en de analyse **worden** hier beschreven.

Hoofdstuk 4: Hier komen de resultaten vanuit de interviews aan bod. Er zal per hoofdvraag een koppeling gemaakt worden naar de bijbehorende resultaten.

Hoofdstuk 5: De conclusies op de hoofdvraag en de deelvragen zijn hier beschreven. Hierop volgen de aanbevelingen.

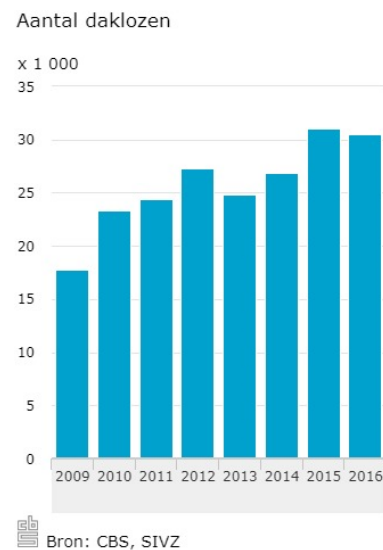
Hoofdstuk 6: In dit hoofdstuk is de discussie te vinden. Er wordt hier gekeken naar sterkte- en zwakte punten, de betekenis en de bruikbaarheid van het onderzoek.

1. Context en probleemschets

1.1 Probleemanalyse

Landelijke daklozenproblematiek in het kort

Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (2016) is in Nederland het geschatte aantal dakloze burgers van 2009 tot en met 2016 opgelopen van 17,5 tot 31 duizend burgers (zie Tabel 1). In de praktijk blijken de cijfers hoger te zijn. In 2015 hebben tenminste 58 duizend burgers zich aangemeld bij de Federatie Opvang. De Federatie Opvang is een brancheorganisatie voor maatschappelijke opvang, vrouwenopvang, beschermd- en begeleid wonen binnen Nederland. De Federatie Opvang (z.d.) telt 70 organisaties met honderden locaties. Het probleem is groot als we kijken naar deze getallen. De cijfers afkomstig van de Federatie Opvang zijn de geregistreerde hulpvragers die zich hier hebben aangemeld. Het is aannemelijk dat het aantal van 58.000 burgers een onderschatting is (Federatie Opvang, 2016).

Tabel 1

De Federatie Opvang maakt zich zorgen over de toename van dakloosheid (Sweers, 2016). De opvang zit vol met burgers door onder andere het gebrek aan betaalbare woningen en schuldhulp. Wat de jaarlijkse kosten voor dakloze burgers exact zijn, is niet eenvoudig te achterhalen. Alleen al op basis van de aantallen uit Tabel 1 kan er vastgesteld worden dat de totale kosten per jaar hoog zijn. De behoeften van onder anderen opvang, hulpverlening en voedsel voor de hoeveelheid dakloze burgers, maakt dat de kosten hoog oplopen. Er komen dakloze burgers bij, maar veel te weinig opgevangen dakloze burgers stromen uit naar zelfstandig of begeleid wonen (Sweers, 2016). **De kosten en omvang van het aantal dakloze burgers kan omlaag door ze effectief te begeleiden.** Volgens Wolfshöfer en Bröers (2005) verwacht de samenleving dat dak- en thuisloze burgers hun eigen verantwoordelijkheid nemen door zich aan te passen aan de dominante, bureaucratische cultuur die binnen de Nederlandse samenleving aanwezig is. Hierbij hebben de opvangvoorziening de taak om de opgevangen dakloze burger de benodigde vaardigheden en de mentaliteit aan te leren en ze te stimuleren 'deel te nemen' aan het maatschappelijke leven in die dominante cultuur (Wolfshöfer & Bröers, 2005). **Het is noodzakelijk dat begeleiders hier tijdig expliciet aandacht aan besteden. Dit is**

van belang omdat deze vaardigheden verwateren door het overleven op straat (Van Doorn, 2012). Het gevolg van tijdig en expliciet aandacht besteden aan de benodigde vaardigheden en mentaliteit is dat de opvangduur verminderd en de kans, dat men opnieuw dakloos wordt, hierdoor verkleind. Op lange termijn zorgt dit mogelijk voor een vermindering van het aantal dakloze burgers.

Gemeentelijk aandeel

Sinds 2015 ligt de verantwoordelijkheid om te anticiperen op de aanwezige daklozenproblematiek bij de gemeentes (Rijksoverheid, z.d.). De Wet maatschappelijke ondersteuning stelt dat de gemeente verantwoordelijk is voor ondersteunen van personen die niet op eigen kracht zelfredzaam zijn. Wanneer men beroep wil doen op ondersteuning vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning heeft de persoon de mogelijkheid dit bij de gemeente aan te vragen (Gemeente Eindhoven, 2014). Het betreft bijvoorbeeld: begeleiding, dagbesteding, ondersteuning om de mantelzorger tijdelijk te ontlasten, een plaats in een beschermde woonomgeving voor burgers met een psychische stoornis en/of opvang in geval van huiselijk geweld of dakloos zijn (Rijksoverheid, z.d.).

Echter, in de praktijk blijkt dat het niet zo loopt zoals hierboven wordt geformuleerd. Er zijn veel burgers die door vastgestelde criteria niet of laat in aanmerking komen voor opvang- en begeleidingsmogelijkheden (Trimbos-instituut, 2015). Deze burgers zijn langer dakloos dan nodig, als gevolg daarvan komen dakloze burgers steeds dieper in de subcultuur van de straat waarbij een nieuwe identiteit gevormd wordt. Deze subcultuur heeft eigen sociale ordeningen, met een sociale hiërarchie en gedragsregels (Van Doorn, 2013). Er vindt een verschuiving plaats van subcultuur door middel van voortdurend contact met een ander cultuur. Dit wordt ook wel acculturatie genoemd (Verhoeven, 1998). Deze subcultuur maakt de situatie van dakloosheid voor de persoon enigszins dragelijker, maar anderzijds staat dit ook de terugkeer naar de cultuur die dominant is binnen de Nederlandse samenleving in de weg (Van Doorn, 2002). Het zijn vaardigheden die niet altijd toepasbaar zijn binnen die dominante cultuur. Hieruit valt te concluderen dat des te langer de dakloze burger zich beweegt binnen de subcultuur van de straat, des te meer tijd, en daardoor geld, er nodig is voor het maatschappelijk participatie- en re-integratieproces. Het efficiënt begeleiden van dakloze burgers is van belang. Gemeenten krijgen namelijk volgens SP-Tweede kamerlid: Maarten Hijink niet voldoende financiële middelen om de noodzakelijke ondersteuning vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning te kunnen bekostigen (Algemeen dagblad, 2018).

De opvangvoorzieningen

Onder de opvangvoorzieningen zijn er twee soorten werkwijzen te onderscheiden: de reguliere maatschappelijke opvang en de zelfbeheerde opvangvoorzieningen

De reguliere maatschappelijke opvangvoorziening heeft een hybride karakter (Goffman, 1961). Het zijn voorzieningen waar de opgevangen dakloze burgers gezamenlijk leven. Tegelijkertijd worden de opgevangen dakloze burgers in verschillende, maar gemiddeld hoge mate geleid door de (formele) systeemwereld (Tuynman & Huber, 2014). Deze vorm van opvang zou de mogelijkheid bieden: om aan het eigen ontwikkelproces te werken, het leren van vaardigheden, het vergroten van de empowerment en het (her-)innemen van sociale rollen. Echter, de hospitaliserende werking van de reguliere maatschappelijke voorzieningen lijken deze ontwikkelprocessen juist te belemmeren (Roeleveld, Rummelink, Huber & Desain, 2014). Volgens Huber (2016) is er op deze vorm van opvang veel kritiek. Cliënten binnen de reguliere maatschappelijke opvang hebben wettelijk vastgelegde cliëntenrechten. De bureaucratische werkwijze maakt dat veel burgers in een kwetsbare positie uitgesloten worden. Als reactie hierop worden steeds vaker kleinschalige vormen van opvang opgezet, waarbij cliënten veel directer inspraak hebben op de werkwijze binnen de voorziening waar ze wonen. Deze voorzieningen worden zelfbeheerde (cliënt-gestuurde) opvangvoorzieningen genoemd. Het verschil met de reguliere maatschappelijke opvang is dat de (machts-) verhoudingen tussen cliënten en professionals omgedraaid zijn: het is niet zo dat de opgevangen dakloze burgers meegaan met de werkwijze van de organisatie, maar de professionals mogen meebewegen met de opgevangen dakloze burgers (Huber, 2016).

In Nederland zijn er verschillende initiatieven genomen tot zelfbeheer binnen de maatschappelijke opvang en Geestelijke Gezondheidszorg. Zo is er vanaf 2008 in Amsterdam de organisatie Je Eigen Stek (JES) actief. Dit is een doorstroomvoorziening voor dak- en thuislozen die de bewoners zelf beheren. Vergelijkbare voorzieningen bestaan al langer in Utrecht (Nachtopvang in zelfbeheer, NoiZ), Nijmegen (Nachtopvang uit Noodzaak, NUNN) (Sociaal Bestek, 2017) en Eindhoven (Stichting Ervaring die Staat, z.d.).

Vanuit de visie van het zelfbeheer is er een ideaalbeeld aanwezig waarbij er van de opgevangen dakloze burgers een collectief verantwoordelijkheidsgevoel wordt verwacht (Persoonlijke communicatie, 2018). Zij zijn immers de vormgevers van de opvangvoorziening. Met het collectief verantwoordelijkheidsgevoel wordt bedoeld dat de opgevangen dakloze burgers zorgdragen voor het gezamenlijk huishouden, afspraken die met de medebewoners en met de begeleiders gemaakt zijn,

worden nagekomen en dat de begeleiders betrokken worden wanneer er afwijkende situaties (dreigen te) ontstaan. Voorbeelden van afwijkende situaties zijn: logés, intrinsieke conflicten, conflicten tussen medebewoners en/of de begeleiding, het niet nakomen van afspraken, drank- en drugsgebruik en agressie. Kortom: elk gedrag waarbij er vanuit eigen belang gehandeld wordt, waarbij het participatie- en re-integratieproces van een medebewoner negatief beïnvloed kan worden of de organisatie geschaad kan worden (Persoonlijke communicatie, 2018). Het collectief verantwoordelijkheidsgevoel is noodzakelijk voor het bestaan van een zelfbeheerde opvangvoorziening, het draagt positief bij aan het maatschappelijke participatie- en re-integratieproces van de opgevangen dakloze burgers en daarmee financieel bevorderlijk voor beschikbare subsidies vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning. Eerder is vermeld dat des te langer dat een burger dakloos is, des te meer het eigen belang gaat gelden. Dit heeft op langer termijn negatieve invloed op het maatschappelijke participatie- en re-integratieproces. De opgevangen dakloze burger zal namelijk meer tijd nodig hebben om te participeren en re-integreren.

Huber, Lochtenberg en Zuithof (2014) spreken over een constant aanwezige spanning tussen het ideaalbeeld van het zelfbeheer en de rauwe dagelijkse realiteit. Dit heeft een negatieve invloed op het maatschappelijke participatie- en re-integratieproces. Zo bestaan er spanningen tussen het individuele belang ('Ik doe wat goed voor mij is') en het collectief belang ('We komen de afspraken over schoonmaken na'). Voor de opgevangen dakloze burgers kan het wel eens lastig zijn om vanuit het collectief belang te handelen, waardoor de begeleiders genoodzaakt kunnen zijn om de confrontatie aan te gaan en eventuele sancties op te leggen (Huber, Lochtenberg & Zuithof, 2014). Daarnaast heeft de straatcultuur die eerder besproken is, gezorgd voor een identiteit waarbij er onder andere bepaalde gedragsregels aangeleerd zijn die hanteerbaar zijn op straat (Van Doorn, 2013), maar niet bevorderlijk zijn voor het collectief verantwoordelijkheidsgevoel (Persoonlijke communicatie, 2018).

In de praktijk blijkt dat de verwachtingen omtrent het collectief verantwoordelijkheidsgevoel niet altijd haalbaar zijn (Persoonlijke communicatie, 2018). Bij organisatie X bevinden de begeleiders dat bewoners regelmatig vanuit eigen belang handelen. Een voorbeeld is dat een opgevangen dakloze burger de keuze maakt geen boodschappenbonnetje in te leveren, waardoor de begeleiders bij het aanvragen van subsidies bij de gemeente geen correcte financiële verantwoording konden afleggen. In het ergste geval zou dit tot een faillissement leiden.

Er is onderzoek gedaan naar de maatschappelijke opvang in zelfbeheer bij Werkplaats sociaal domein Amsterdam (Huber & Bouwes, 2011) en door het Trimbos-instituut (Tuynman & Huber, 2012). Het onderzoek laat zien dat de geïnterviewde bewoners, oud-bewoners en betrokken professionals vinden dat wonen in zelfbeheer positief bijdraagt aan het herstel en empowerment van de opgevangen dakloze burgers. Daarnaast levert het onderzoek van Boumans, Muuse, Planije en Tuynman (2012) aanwijzingen dat zelfbeheerde opvangvoorzieningen van goede kwaliteit hulpverlening bieden, per bed goedkoper zijn dan reguliere opvangvoorzieningen en voldoende presteren op het gebied van uitstroom, maatschappelijke participatie en re-integratie (Movisie, 2014). Dit onderzoek laat zien dat

zelfbeheerde woonvoorzieningen een positieve bijdrage leveren aan de daklozenproblematiek in Nederland. Het is dus ook financieel van belang dat deze organisaties blijven bestaan. Om het maatschappelijke participatie- en re-integratieproces van opgevangen dakloze burgers positief te beïnvloeden en organisatie in stand te houden zijn handvatten gewenst om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel te kunnen stimuleren (Persoonlijke communicatie, 2018).

1.2 Probleemstelling

Opgevangen dakloze burgers treden niet consequent op vanuit het collectief belang. Als de individuele belangen de overhand nemen, moeten de woonbegeleiders optreden door middel van confronteren en eventueel sancties opleggen. Vanuit de visie van zelfbeheerde opvangvoorzieningen wordt er een collectief verantwoordelijkheidsgevoel verwacht van de opgevangen dakloze burgers. Hiermee wordt het zorgdragen voor het gezamenlijk huishouden, afspraken die met de medebewoners en met de begeleiders gemaakt zijn nakomen en dat de begeleiders betrokken worden wanneer er afwijkende situaties (dreigen te) ontstaan bedoeld. Wanneer de opgevangen dakloze burgers regelmatig vanuit eigen belang handelen, heeft dit indirecte gevolgen: het bestaansrecht van de organisatie wordt in gevaar gebracht en de opgevangen dakloze burgers blijven langer opgevangen dan nodig.

1.3 Verificatie

In het kader van dit onderzoek wordt het probleem onderzocht bij organisatie X. De directrice en de woonbegeleider van deze organisatie herkennen het beschreven probleem. Ze geven aan dat het voor de door hen opgevangen dakloze burgers niet altijd even gemakkelijk is om te kiezen voor het collectief belang. Het eigen belang geldt vaak sterker dan de gemeenschappelijke belangen. Het daadwerkelijk uitvoeren van zelfbeheer wordt als lastig ervaren wanneer de opgevangen dakloze burgers niet consequent de verantwoording kunnen en/of willen nemen (Persoonlijke communicatie, 2018). Het wordt als lastig ervaren omdat er ingegrepen moet worden, terwijl vanuit de visie van het zelfbeheer gewenst is dat de opgevangen dakloze burgers vanuit eigen initiatief de begeleiding betrekken. Dit maakt dat zowel de woonbegeleiders als de bewoners voor een tweestrijd komen te staan. Er is vraag naar kennis en vaardigheden om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel te stimuleren

“Vanuit zelfbeheer wil de stichting gelijkwaardigheid creëren wat maakt dat ze gezamenlijk boodschappen mogen doen met een bepaalde limiet per persoon voor basisboodschappen. Zo heb je nooit te maken met mensen die geen geld hebben en bijvoorbeeld niet kunnen mee-eten. We willen gelijkwaardigheid, daarom willen we dat die boodschappen gedaan worden. Maar vanuit zelfbeheer willen we dat ze deze boodschappen zelf doen en de bonnetjes bij ons

inleveren. Nu zijn er vanuit een woning voor een bepaalde periode door een bepaald persoon geen bonnetjes ingeleverd. Vanwege de verantwoording komt de stichting nu voor een probleem te staan. Het groepsbelang maakt dat ze elkaar niet willen verraden. Het vertrouwen en de verantwoording zijn gegeven, maar ze misbruiken die. Hoe ga je daarmee om als stichting?"

(Persoonlijke communicatie, 2018).

Het groter probleem is het voortbestaan van de organisatie. Wanneer de opgevangen dakloze burgers niet consequent vanuit een collectief belang handelen, is het mogelijk dat de organisatie geen correcte verantwoording af kan leggen om subsidies te kunnen verkrijgen. Het is op zowel landelijk- als op gemeentelijk niveau financieel van belang dat zelfbeheerde opvangvoorzieningen blijven bestaan. Volgens het onderzoek van Boumans, Muuse, Planije en Tuynman (2012) hebben zelfbeheerde opvangvoorzieningen een goede kwaliteit hulpverlening, zijn per bed goedkoper dan de reguliere opvangvoorzieningen en presteren voldoende op het gebied van uitstroom, maatschappelijke participatie en re-integratie (Movisie, 2014). Dit maakt dat zelfbeheerde opvangvoorzieningen een positieve bijdrage leveren aan de daklozenproblematiek in Nederland.

1.4 Onderzoeksdoelstelling

Het doel van dit onderzoek is om kennis en inzicht te vergaren voor de woonbegeleiders van organisatie X, die ondersteuning bieden in de zelfbeheerde opvangvoorziening; met name om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel van de opgevangen dakloze burgers te kunnen stimuleren. Met behulp van interviews zullen er persoonlijke ervaringen en belevingen van voormalige- en huidige verzameld worden. Hierbij wordt onderzocht welke onderliggende beweegredenen leiden tot het kiezen voor het eigen belang en welke onderliggende beweegredenen leiden tot het kiezen voor het collectief belang. Met behulp van die onderliggende beweegredenen wordt er gezocht naar hoe het collectief verantwoordelijkheidsgevoel van de huidige bewoners gestimuleerd kan worden. Hierbij wordt er gekeken naar, het straatleven, overlevingsstrategieën, , terugkomende gedragingen de groepsdynamica en de werkwijze die de woonbegeleiders hanteren. Het doel van dit onderzoek is het ontwikkelen van aanbevelingen voor de woonbegeleiders binnen organisatie X. Dit zullen aanbevelingen zijn in de vorm van handvatten om het begeleidingsproces omtrent het collectief verantwoordelijkheidsgevoel te verbeteren.

1.5 Hoofdvraag en deelvragen

Hoofdvraag: Hoe kunnen de woonbegeleiders van de zelfbeheerde opvangvoorziening X het collectief verantwoordelijkheidsgevoel van de opgevangen dakloze burgers stimuleren en daarmee te vergroten.

1. Welke intrinsieke onderliggende beweegredenen zorgen ervoor dat bij de opgevangen dakloze burger het collectief verantwoordelijkheidsgevoel niet, weinig of juist wel gestimuleerd wordt?
2. Welke invloed, zowel positief als negatief, heeft de woonbegeleiding volgens de opgevangen dakloze burgers op het collectief verantwoordelijkheidsgevoel?
3. Wat is volgens de respondenten nodig om meer collectief verantwoord te handelen?

1.6 Begripsafbakening

Het collectief verantwoordelijkheidsgevoel

In de context van dit onderzoek wordt hiermee het volgende bedoeld: Het **zorgdragen voor het gezamenlijk huishouden**, afspraken die met de medebewoners en de begeleiders gemaakt zijn, nakomen en dat de begeleiders betrokken worden wanneer er afwijkende situaties (dreigen te) ontstaan. Voorbeelden van afwijkende situaties zijn logés, emotionele intrinsieke conflicten, conflicten tussen medebewoners en/of de begeleiding, het niet nakomen van afspraken, drank- en drugsgebruik en agressie. Kortom elk gedrag waarbij er vanuit eigen belang gehandeld wordt, waarbij het participatie- en re-integratieproces van een medebewoner negatief beïnvloed kan worden of de organisatie geschaad kan worden, ten behoeve van het eigen gewin (Persoonlijke communicatie, 2018).

Opgevangen dakloze (burgers)

Een dakloze is een burger waarbij een fysieke woon- of verblijfssituatie ontbreekt (Van Doorn, 2013). Binnen organisatie X zijn twee woningen beschikbaar zijn, waarbij ten tijde van het onderzoek vijf mannen opgevangen worden. In dit onderzoek wordt na dit hoofdstuk de termen 'bewoner' en 'opgevangen dakloze burger(s)' door elkaar gebruikt.

Woonbegeleiders

Binnen een zelfbeheerde opvangvoorziening heeft een woonbegeleider een ondersteunende functie waarbij de woonbegeleider werkt vanuit de presentiebenadering. De woonbegeleiders ondersteunen

de opgevangen dakloze burgers bij hun totale proces en ondersteunen de groep bij het nemen van beslissingen en het opzetten van nieuwe initiatieven. Er wordt gehandeld vanuit gelijkwaardigheid met als doel: emancipatie van de dakloze burger en de groep (Movisie, 2014). Binnen dit onderzoek worden de aanwezige woonbegeleider en de directrice als 'woonbegeleiders' benoemd.

Zelfbeheerde opvangvoorziening

Een organisatievorm waarbij de opgevangen dakloze burgers zelf zorgdragen voor de voorziening en waarbij hulp en ondersteuning door professionals geboden wordt (Boumans et al., 2012). Eigen wensen staan hierbij centraal en er wordt gestreefd naar autonomie en zelfregie. De opgevangen dakloze burgers beslissen samen hoe ze van het huis een thuis maken, welke regels en afspraken er gelden en hoe ze het gezamenlijk huishouden regelen. Indien gewenst is hier een woonbegeleider bij aanwezig ter ondersteuning. Een nieuwe bewoner wordt pas toegelaten na een kennismaking en goedkeuring van de andere bewoners (Ervaring die staat, z.d.).

Intrinsieke onderliggende beweegredenen

In het kader van dit onderzoek wordt met dit begrip de onderliggende redenen om vanuit jezelf een actie uitvoeren bedoeld. Dit is gebaseerd op het begrip 'intrinsieke motivatie'. Dit zijn motieven die vanuit de persoon ontstaan. Het heeft betrekking op een activiteit waaraan iemand zich wijdt omwille van de activiteit zelf, ongeacht externe beloningen of straffen (Zimbardo, Johnson & McCann, 2014).

2. Theoretisch kader

In het volgende onderdeel komen de belangrijke theoretische inzichten aan bod met betrekking tot het wonen in zelfbeheer en het stimuleren van het collectief verantwoordelijkheidsgevoel bij opgevangen dakloze burgers.

Zelfbeheer

Een zelfbeheerde opvangvoorziening heeft een andere werkwijze dan de reguliere maatschappelijke opvang. De achterliggende visie en de werkwijze van een zelfbeheerde opvangvoorziening zijn voor het onderzoek van belang omdat het helpt om het onderzoek vanuit die visie uit te voeren. Daarnaast zal de huidige werkwijze ter discussie gesteld worden, met name de vraag of dat de huidige werkwijze daadwerkelijk bevorderlijk is voor het collectief verantwoordelijkheidsgevoel.

Zelfbeheer kan je definiëren als: “een organisatievorm met een vergaande vorm van cliëntparticipatie waarbij de opgevangen dakloze burgers zelf de zorgdragen voor de voorziening en waarbij hulp en ondersteuning door professionals wordt geboden” (Boumans et al., 2012, p.15). De presentie-benadering en empowerment-methode zijn een basis voor de gehanteerde werkwijze (Persoonlijke communicatie, 2018). “De presentiebenadering zoekt naar (regulering van) waarden in het agogische handelen die bijdragen aan een oprechte omgang tussen cliënten en hulpverleners. Daarbij is het opheffen van eenzaamheid even belangrijk als het oplossen van problemen. Laagdrempeligheid, het acceptatiemodel en de persoonsgerichte benadering van hulpvragers zijn enkele kernbegrippen” (Brinkman, 2004). Empowerment gaat over een proces op zowel individueel, sociaal, collectief als politiek niveau. Empowerment binnen zelfbeheer is gericht op het benutten en doorontwikkelen van ieders zijn krachten en talenten en daarbij de ontwikkeling bevorderen (Akkermans & Huber, 2014).

Kenbegrippen die passend zijn bij een zelfbeheer opvangvoorziening zijn: eigen kracht, samenredzaamheid, keuzevrijheid en eigen verantwoordelijkheid. Het zelfbeheer is een poging om het doel (ontwikkeling en uitstroom) en middel (zelf regie en verantwoordelijkheid voor eigen leven en leefomgeving) in evenwicht te krijgen (Akkermans & Huber, 2014). Om het doel en middel positief te beïnvloeden is het in dit onderzoek van belang dat de er een verband gelegd wordt tussen enerzijds de resultaten en anderzijds de visie en de werkwijze van organisatie X. Om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel van de huidige bewoners te vergroten zullen alle respondenten betrokken worden bij het ontwikkelen en vaststellen van de aanbevelingen in dit onderzoek. Op deze manier wordt de bottom-up werkwijze die gehanteerd wordt in organisatie X ook in dit onderzoek ingezet.

De subcultuur van de straat

Wanneer burgers dakloos zijn, worden steeds meer contacten gevormd met lotgenoten en professionals die met hen te maken krijgen. Doordat de dakloze burgers steeds verder in de sociale kring van de dakloze burgers terecht komt, raken ze gaandeweg ingevoerd in de subcultuur van de straat. Hieraan wordt vervolgens een identiteit ontleend. Deze subcultuur kent een eigen sociale ordening met een sociale hiërarchie en gedragscodes (Van Doorn, 2013). **Het eigenbelang staat binnen deze subcultuur op de voorgrond om te kunnen overleven (van Door, 2012). Dit maakt dat het collectief verantwoordelijkheidsgevoel verminderd (Persoonlijke communicatie, 2018).** Een succesvolle ontwikkeling naar maatschappelijke participatie en re-integratie vereist, dat de overlevingsstrategieën en mentale mechanismen die op de straat aangeleerd zijn, minder ingezet worden. Het is hiervoor noodzakelijk om de opgevangen dakloze burger te ondersteunen bij het (her)ontwikkelen van vaardigheden die binnen de dominant aanwezige cultuur in de Nederlandse samenleving gewenst worden. **Wanneer intrinsieke onderliggende beweegredenen die het collectief verantwoordelijkheidsgevoel stimuleren bekend zijn, kunnen de woonbegeleiders van organisatie X gerichte betere begeleiding bieden.**

Daarnaast is de overgang van een dakloos naar een gesetteld bestaan te zien als een verschuiving van cultuur. Van de straatcultuur naar de dominant aanwezige cultuur in de Nederlandse samenleving. Er zijn dubbele identiteiten en loyaliteitsconflicten aanwezig op het moment dat de burger zich in de overgang zich tussen die twee culturen bevindt. De persoon kan dan een innerlijke verscheurdheid voelen. Het bevinden tussen de twee culturen in maakt, dat het maatschappelijke participatie- en re-integratieproces lang en moeizaam kan zijn, waarbij er een verhoogd risico is om opnieuw dakloos te raken. Vaak blijven deze burgers (gedeeltelijk) ingebed in de straatcultuur (Van Doorn, 2013). **Dit maakt wederom dat burgers die dakloos zijn zo snel mogelijk effectieve begeleiding nodig hebben om niet te ver ingebed te raken in de subcultuur van de straat. Hoe minder ver de dakloze persoon ingebed is in deze subcultuur, des te minder het eigen belang is gaan gelden. Voor het collectief verantwoordelijkheidsgevoel is het van belang dat een dakloze burger zo snel mogelijk opgevangen wordt en de juiste begeleiding krijgt naar maatschappelijke participatie en re-integratie. Dit onderzoek zal leiden tot handvatten waarmee de woonbegeleiders effectieve begeleiding kunnen bieden.** Naast het gedrag dat gevormd wordt door het straatleven hebben burgers die dak- en/of thuisloos zijn vaak te maken met psychosociale, relationele en materiële problemen. In een aantal gevallen hebben zij ook kwetsbaarheden op het gebied van psychiatrie, verslaving en/of cognitieve vermogens. Dergelijke problemen en kwetsbaarheden kunnen de oorzaak zijn van dak- of thuisloosheid, maar ze kunnen er tegelijkertijd ook een gevolg van zijn of erdoor worden versterkt. Dit

allen maakt het ontwikkelproces binnen het wonen in zelfbeheer niet gemakkelijker (Akkermans & Huber, 2014).

Groepsdynamiek

Er wordt veel flexibiliteit verwacht van opgevangen dakloze burgers bij het zelfbeheerconcept. De persoon wordt in een reeds bestaande groep geplaatst, waar ook in- en uitstroom plaats vindt. Dit maakt dat de onderstaande fases van Johnson en Johnson (2008) regelmatig ervaren worden. Ondanks dat de fases regelmatig ervaren worden en de groepsdynamiek steeds veranderd, heeft de groep ook een meerwaarde.

De beginfase is een periode die zich met onzekerheid kenmerkt. De groepsleden zijn zoekende naar een plaats in een groep en de procedures en de regels trachten te bepalen. Tijdens *de conflictfase* ontstaat er een probleem dat maakt dat groepsleden tegendraads werken tegen de groep en zich verzetten tegen de uitvoering van taken. De leden confronteren elkaar met hun verschillen. Het oplossen van conflicten gaat een centrale rol spelen. Tijdens *de normerende fase* ontstaat er duidelijkheid over de rolstructuur en de groepsnormen. Dit zorgt ervoor dat de groepscohesie en de betrokkenheid bij de groep toeneemt. In *de productieve fase* verstaan de groepsleden de kunst van het samenwerken. De groepsleden ontwikkelen meer flexibele vormen van samenwerking om een groepsdoel te bereiken. Tijdens *de afscheidsfase* wordt de groep ontbonden.

Volgens Gualthérie Van Weezel en Waaldijk (2004) is de cohesie binnen een groep helpend en groeibevorderlijk. Binnen een groep wordt er een evenwicht gezocht tussen acceptatie en sturing, structuur en vrijheid en dergelijke. Soms komt het voor dat een sterke cohesie juist negatief invloed heeft op processen. Namelijk wanneer de relatie onderling belangrijker wordt dan het zoeken naar oplossingen voor de aanwezige problemen (Aronson, Wilson en Akert, 2014). Dit kan **zowel positieve als negatieve effecten hebben op het collectief verantwoordelijkheidsgevoel (Persoonlijke communicatie, 2018)**. Bij conflicten binnen een groep is het volgens Gualthérie van Weezel en Waaldijk (2004) belangrijk om aan te sluiten bij oplossingsrichtingen die vanuit de groep komen en die kans bieden op succes. Door de groep te betrekken bij spanningen en problemen en samen naar oplossingen te zoeken, creëer je draagvlak en begrip voor de oplossing. Alblas en Vos (2014) spreken dan van een positief effect.

Mensen hebben de behoefte om bij een groep te horen, dit is een natuurlijk instinct volgens Baumeister en Leary (1995). Volgens Aronson, Wilson en Akert (2014) hebben mensen oog voor wat hun status binnen de groep en letten ze op signalen die op afwijzingen duiden. Om de cohesie binnen de groep te ontwikkelen en behouden zal er volgens Aronson, Wilson en Akert (2014) geconformeerd moeten worden zodat men geaccepteerd wordt en blijft. Dit wordt ook wel normatieve sociale invloed genoemd. Uit het vijftientigjarige onderzoek van Turner en Pratkanis (1998) blijkt dat hoe groter de cohesie is, des te sneller de groepsleden zich conformeren aan elkaar. **Uit dit onderzoek zal gaan blijken hoe dat de groepscohesie zich verhoudt tot het collectief verantwoordelijkheidsgevoel.**

Om het groepsproces in de juiste banen te leiden is er een enige vorm van top-down werking aanwezig. Binnen zelfbeheerde opvangvoorzieningen wordt er geprobeerd de groepsdynamiek positief te beïnvloeden met behulp van interventies op individueel, groeps- of structureel niveau. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van kennis en inzichten op al die niveaus. Spanningen worden dan gezien als leermogelijkheden in plaats van een te vermijden situatie (Akkermans & Huber, 2014). Hierbij is het volgens Alblas en Vos (2014) belangrijk dat de beschikbare tijd optimaal wordt besteed. Er is binnen een groepssamenstelling niet altijd sprake van een ordelijk, overzichtelijk en doelgericht proces. Het kan voorkomen dat dit veroorzaakt wordt door het gebrek aan een goede aanpak of het ontbreken van goede begeleiding. Wanneer dit het geval is, wordt gesproken van een slechte structurering. Echter, het proces binnen de zelfbeheerde opvangvoorziening is dermate open, dat het moeilijk is om in te schatten of er gebrek is aan structuur of dat de hulpverlener bewust afstand bewaard. Om het begeleidingsproces te analyseren is het van belang om te achterhalen wat wel en wat niet effectief is. Om te achterhalen of de huidige begeleiding effectief is, is het noodzakelijk hieraan aandacht te besteden.

Stimuleren van eigen kracht en verantwoordelijkheid

Vanuit het onderzoek van Roeleveld et al., (2014) is gebleken dat het bij het bevorderlijk van de eigen kracht en verantwoordelijkheden een aantal aspecten belangrijk zijn. De leefwereld van de bewoner moet in ieder geval centraal gesteld worden, waarbij de nadruk ligt op de motivatie en de eigen kracht van de bewoner. Het is van belang dat de bewoner zijn eigen krachten zal benutten en doorontwikkelen, zodat er groei ontstaat in datgene wat voor hem belangrijk is. Een mogelijke eerste stap hierin is de persoon ondersteunen, adviseren en stimuleren bij het (door) ontwikkelen van zelfkennis en het bevorderen van eigenwaarde. Uit het onderzoek blijkt dat het tevens van belang is dat de begeleiders rekening houden met de grenzen, mogelijkheden en verantwoordelijkheden van de bewoner. De ondervraagde in het onderzoek van Roeleveld et al., (2014) gaven aan behoefte te hebben aan ondersteuning bij rust, duidelijkheid en structuur. Overvraging van de bewoners kan een averechtse werking hebben op het herstelproces. Daarnaast geeft het onderzoek aan dat een lerende omgeving, waarin bewoners ruimte krijgen te experimenteren met het inzetten van hun eigen krachten bevorderend werkt. Door vaardigheden te ontwikkelen wordt het empowerment vergroot. Dit draagt bij aan het zelfstandig functioneren in de cultuur die dominante aanwezig is binnen de Nederlandse samenleving. Vanuit de begeleiders is een respectvolle houding en het (h)erkennen van (on)mogelijkheden en krachten belangrijk.

3. Methodologie;

In het volgende onderdeel zal de opzet van het onderzoek beschreven worden. Hoe wordt de onderzoekspopulatie geselecteerd, welke locatie is het meest geschikt voor het afnemen van de interviews, hoe is de data-analyse verlopen en welke keuzes zijn er gemaakt ter bevordering van de betrouwbaarheid en validiteit? Het onderstaande geeft inzicht in dat proces bevat een verantwoording daarvan.

3.1 Onderzoekspopulatie en steekproef

Om de juiste informatie te verkrijgen voor dit onderzoek was het van belang de juiste respondenten te selecteren. Dit heeft ervoor gezorgd dat de juiste informatie verkregen kon worden voor het onderzoek. Er is nagedacht over een populatie. Een populatie bestaat uit de organisatie, afdelingen, groepen of personen waaronder het onderzoek wordt gehouden (Boeije, 2014). De hoofdvraag maakt dat er twee mogelijke groepen waren, de woonbegeleiders van organisatie X en opgevangen dakloze burgers binnen de gekozen stad. Beide partijen bezitten mogelijk waardevolle gegevens voor het onderzoek. Echter, dit onderzoek is gericht op de beleving en de onderliggende beweegredenen van de dakloze burgers. Zij zijn immers de personen die met behulp van dit onderzoek geactiveerd zullen worden. De onderliggende vraag in dit onderzoek was; wat hebben opgevangen dakloze burgers nodig om collectief verantwoord gedrag te laten zien? De aanbevelingen zijn op basis van deze informatie geschreven voor de woonbegeleiders van organisatie X

De populatie voor dit onderzoek zijn de dakloze burgers. Een burger is dakloos op het moment dat er een fysieke woon- of verblijfssituatie ontbreekt (Van Doorn, 2013, p 15). De stad waarin dit onderzoek plaatsvindt telt ongeveer 1500 opgevangen dakloze burgers (Persoonlijke communicatie, 2018). Door de tijd, die beschikbaar was voor dit onderzoek, is het onmogelijk de gehele doelgroep te benaderen. Om de groep te verkleinen en te specificeren is de keuze gemaakt om dakloze burgers te selecteren die een verbinding hadden met organisatie X. Hiermee worden de dakloze burgers bedoeld die momenteel of voorheen begeleiding hebben mogen ontvangen vanuit organisatie X. Echter, de totale groep dakloze burgers die een verbinding had met de organisatie bleek wederom te groot. De organisatie is namelijk opgezet voor en door dakloze burgers en de organisatie biedt naast twee zelfbeheerde opvanglocaties ook dagbesteding aan voor dak- en thuislozen (Persoonlijke communicatie, 2018). Het onderzoek heeft zich gericht op de zelfbeheerde opvangvoorziening. Dit maakt dat de keuze gemaakt is om enkel de dakloze burgers die een verbinding hadden met de opvangvoorziening van organisatie X te selecteren. Deze groep is aanzienlijk kleiner. Op het moment van selectie waren er vier dakloze burgers die in de zelfbeheerde woonvoorzieningen opgevangen

werden. Om de onderzoekspopulatie te vergroten is de keuze gemaakt om voormalige bewoners bij het onderzoek te betrekken. De huidige opgevangen dakloze burgers waren waardevol omdat ze nog midden in het proces zaten. De woonbegeleiders kunnen direct anticiperen op de door hen overgebrachte informatie. De voormalige bewoners zijn belangrijk omdat hun ervaringen soortgelijk kunnen zijn met de huidige bewoners. Daarnaast zijn deze personen doorgestroomd. Dit maakt dat ze een volledig begeleidingsproces ervaren hebben en dat ze (veel) ervaring hebben opgedaan binnen de opvangvoorziening.

In genoemde populatie heeft een selectieve steekproef plaatsgevonden (Baarda et al., 2013). Bij dit onderzoek is gekozen voor een vooraf vastgesteld profiel waaraan de respondenten moeten voldoen. De wens was om de groep zo divers mogelijk te maken, om vervolgens hierin overeenkomsten te ontdekken. Ondanks dat de grote overeenkomst was dat deze respondenten opvang nodig hadden of nog steeds hebben, was de groep van zichzelf al divers. Er is gekozen voor een steekproef van tien respondenten. Dit is haalbaar aangezien er momenteel vier huidige bewoners zijn en er ruim voldoende voormalige bewoners zijn. Het analyseren van de verzamelde informatie is tijdrovend. Dit maakt dat er een selectie plaats gevonden heeft binnen de onderzoekspopulatie. Hieronder een overzicht van de door mij en de woonbegeleiders gekozen criteria waarop er geselecteerd is. De selectie is samen met de woonbegeleiders uitgevoerd met behulp van deze criteria. Dit heeft gemaakt dat de groep potentiële respondenten kleiner geworden is.

Huidige bewoners (aantal: 5)

Criteria	Argumentatie
Momenteel opgevangen worden in de zelfbeheer voorziening van organisatie X	De populatie is gespecificeerd naar deze criteria toe. Hiermee wordt de informatie bij de juiste personen verzameld.
De respondent heeft een enige vorm van een reflectief vermogen	Om terug te kunnen kijken naar de gemaakte keuzes en de achterliggende beweegredenen is het van belang dat de respondent naar zijn eigen gedrag kan kijken. Als de respondent dit niet kan, is er een kans dat deze persoon de reden achter gemaakte keuzes niet bewust meegemaakt heeft en het ook niet met de onderzoeker kan delen. Dit is een inschatting die van tevoren gezamenlijk met de woonbegeleiders besproken kan worden of ter plaatse tijdens het afnemen van het interview besloten moet worden.
Ervaring hebben met groepsprocessen en conflictsituaties binnen de zelfbeheer voorziening.	De respondent heeft een bepaalde hoeveelheid ervaring nodig. Hierdoor kan de persoon vertellen wat nodig is om hetzelfde of anders te handelen. Op basis van ervaringen kan er doorgevraagd worden, door de onderzoeker, naar onderliggende beweegredenen. Hierin is het van belang hoelang de respondent al opgevangen wordt. Indien de respondent korter dan drie maanden aanwezig is, heeft de persoon nog te weinig ervaringen binnen de zelfbeheerde organisatie.
De respondent mag niet extern beïnvloed worden door drugs, medicatie of alcohol.	Het is noodzakelijk dat de respondent realistische antwoorden geeft op de gestelde vragen. Drugs of alcohol zou dit negatief kunnen beïnvloeden. Dit maakt dat de betrouwbaarheid van het onderzoek in gevaar wordt gebracht.

Leeftijd of geslacht is onbelangrijk	Organisatie X maakt geen onderscheid in leeftijd of geslacht wanneer het gaat om het opvangen van dakloze burgers. De daklozen die opgevangen worden krijgen te maken met de aanbevelingen die uit dit onderzoek komen. Dit maakt dat ze ook voor iedereen passend moeten zijn ongeacht leeftijd of geslacht. Iedereen is hierin gelijk.
Bereidheid om ervaringen te delen	De ervaringen waarnaar gevraagd zal worden zijn persoonlijk en privé. Wanneer de (potentiële) respondent om welke reden dan ook zijn ervaringen niet wil delen, dan is de persoon niet bruikbaar voor dit onderzoek.

Voormalige bewoners (aantal: 5)

Criteria	Argument
In het verleden opgevangen geweest in de zelfbeheer voorziening van organisatie X	Hiermee wordt de informatie bij de juiste personen verzameld
De persoon heeft een enige vorm van een reflectief vermogen	Om terug te kunnen kijken naar de gemaakte keuzes en de achterliggende beweegredenen is het van belang dat de respondent naar zijn eigen gedrag kan kijken. Als de respondent dit niet kan, is er een kans dat deze persoon de reden achter gemaakte keuzes niet bewust meegemaakt heeft en het ook niet met de onderzoeker kan delen. Dit is een inschatting die van tevoren gezamenlijk met de woonbegeleiders besproken kan worden of ter plaatse tijdens het afnemen van het interview besloten moet worden.
De respondent mag niet extern beïnvloed worden door drugs, medicatie of alcohol.	Het is noodzakelijk dat de respondent realistische antwoorden geeft op de gestelde vragen. Drugs of alcohol zou dit negatief kunnen beïnvloeden. Dit maakt dat de betrouwbaarheid van het onderzoek in gevaar wordt gebracht.
Bekendheid met de groepsprocessen en conflictsituaties binnen de zelfbeheer voorziening.	De respondent heeft een bepaalde hoeveelheid ervaring nodig. Hierdoor kan de persoon vertellen wat nodig is om hetzelfde of anders te

	handelen. Op basis van ervaringen kan er doorgevraagd worden, door de onderzoeker, naar onderliggende beweegredenen. Hierin is het van belang hoelang de respondent al opgevangen wordt. Indien de respondent korter dan drie maanden aanwezig is, heeft de persoon nog te weinig ervaringen binnen de zelfbeheerde organisatie.
Leeftijd of geslacht is onbelangrijk	Organisatie X maakt geen onderscheid in leeftijd of geslacht wanneer het gaat om het opvangen van dakloze burgers. De daklozen die opgevangen worden krijgen te maken met de aanbevelingen die uit dit onderzoek komen. Dit maakt dat ze ook voor iedereen passend moeten zijn ongeacht leeftijd of geslacht. Iedereen is hierin gelijk.
Bereidheid om ervaringen te delen	De ervaringen waarnaar gevraagd zal worden zijn persoonlijk en privé. Wanneer de (potentiële) respondent om welke reden dan ook zijn ervaringen niet wil delen, dan is de persoon niet bruikbaar voor dit onderzoek.
Een neutrale houding richting de organisatie gewenst.	Wanneer de respondent negatieve emotionele gevoelens heeft bij organisatie X, is het mogelijk dat de gegeven antwoorden niet realistisch en betrouwbaar zijn. Het is van belang het onderzoek hiervoor te beschermen.

De anonimiteit van de respondent is gewaarborgd door geen namen te gebruiken binnen de totaliteit van het onderzoek. Hiermee wordt bedoeld dat vanaf het opslaan van de opnamen die gemaakt zijn tijdens de interviews er geen namen gebruikt zijn, de respondenten zijn in dit onderzoek genummerd. De respondenten zijn van de anonimiteit op de hoogte gebracht door middel van een informed consent-formulier en een mondelinge toelichting. De anonimiteit is van groot belang geweest voor het onderzoek. De respondenten hebben hierdoor vrijuit de gestelde vragen kunnen beantwoorden. Anonimiteit is van belang om eventuele sociaal gewenste antwoorden te reduceren (Baarda et al., 2013) en nodig om bij de respondenten het gevoel van onafhankelijkheid te creëren (Boeije, 2014).

3.2 Dataverzamelmethode

Een belangrijk kenmerk van wetenschappelijk onderzoek doen is volgens Tijmstra en Boeije (2011) dat de uitspraken die gedaan worden, gebaseerd zijn op empirische uitspraken. Dit zijn uitspraken die teruggrijpen op de waarneming. Teruggrijpen wordt ook wel data verzamelen genoemd (Boeije, 2014). Voor dit onderzoek was het van belang dat ervaringen en beweegredenen onderzocht werden. Dit maakt dat een kwalitatieve methode passend was (Baarda et al., 2013). Boeije (2014) stelt dat het afnemen van interviews passend is voor een kwalitatieve onderzoeksmethode. Dit maakt dat er in dit onderzoek gekozen is voor het afnemen van interviews. Door de interviews semigestructureerd af te nemen was het mogelijk om vraagstellingen aan te laten sluiten op het cognitief vermogen en de leefwereld van de respondent. Vier veel gebruikte technieken in dit onderzoek zijn: de vastgestelde vraag benoemen zoals deze in de topiclijst verwerkt is, doorvragen naar aanleiding van gedeelde ervaring en/of de vraag later opnieuw stellen in een andere zinsopbouw. Op deze manier was het mogelijk te zoeken naar uitzonderingen, de onderliggende beweegredenen en het ontwikkelproces daarachter. Het bovenstaande geeft een verantwoording van de keuze voor deze dataverzamelmethode.

Ethische verantwoording

Met alle respondenten is er telefonisch contact geweest over de bereidheid deel te nemen aan het onderzoek. Hierbij is er besproken: wat het doel van het onderzoek was, op welke manier de data verzameling plaats zou vinden, de interviews, wat de belasting zou zijn voor de respondent en wat de locatie zou gaan zijn waar het interview zou plaatsvinden. De locatie van afname is in samenspraak met de woonbegeleider van organisatie X en een proefinterview vastgesteld. Om de respondent het gevoel van privacy en veiligheid te geven zijn de interviews bij de respondenten thuis afgenomen. Tijdens het telefonisch contact is de respondent gevraagd of de onderzoeker bij de persoon thuis binnen mocht komen. Dit is in elk geval mogelijk geweest. Voorafgaand aan elk interview is er een informed-consentformulier door de respondenten getekend. Hierin werd het doel van het onderzoek beschreven, hoe de onderzoeker met de verzamelde informatie om zou gaan en hoe de anonimiteit gewaarborgd zal worden. Alle respondenten hebben dit formulier getekend en zijn wederom door dit formulier op de hoogte gebracht dat de respondent te allen tijde het interview mag beëindigen.

3.3 Meetinstrument

De interviews zijn afgenomen met behulp van een vooraf samengesteld meetinstrument, de topiclijst (zie bijlage 1). Er zijn veel vragen vooraf vastgesteld. Dit maakt dat het bijna een gestructureerd interview lijkt. De topiclijst heeft gediend ter ondersteuning, om ervoor te zorgen dat belangrijk geachte vragen ook gesteld zouden worden. Dit maakt dat de topiclijst een leidraad was om de hoofdvraag en deelvragen te kunnen beantwoorden (Boeije, 2014). De volgorde van de vragen is hierin van belang aangezien vragen enigszins op elkaar lijken, maar toegespitst worden op bepaalde onderwerpen en daarom de volgorde als logisch ervaren moet worden. De topiclijst werd samengesteld met behulp van een mind map, die gebaseerd was op het theoretisch kader. Het theoretisch kader was gebaseerd op de hoofdvraag en deelvragen. Aangezien de topiclijst gebaseerd was op het theoretisch kader, was er een koppeling mogelijk tussen de verkregen informatie vanuit de interviews en het theoretisch kader. Hieronder een voorbeeld van het proces.

Hoofdvraag	Hoe kunnen de woonbegeleiders van de zelfbeheerde opvangvoorziening X het collectief verantwoordelijkheidsgevoel van de opgevangen dakloze burgers stimuleren en daarmee te vergroten.
Deelvraag	1. Welke intrinsieke onderliggende beweegredenen zorgen ervoor dat bij de opgevangen dakloze burger het collectief verantwoordelijkheidsgevoel niet, weinig of juist wel gestimuleerd wordt?
Theoretisch kader	Volgens Gualthérie Van Weezel en Waaldijk (2004) is de cohesie binnen de groep helpend en groeibevorderlijk. Binnen de groep wordt er een evenwicht gezocht tussen acceptatie en sturing, structuur en vrijheid en dergelijke. Soms komt het voor dat een sterke cohesie juist negatief invloed heeft op processen. Namelijk wanneer de relatie onderling belangrijker wordt dan het zoeken naar oplossingen voor de aanwezige problemen (Aronson, Wilson en Akert, 2014). Dit kan zowel een positief als negatief effect hebben op het collectief verantwoordelijkheidsgevoel (Persoonlijke communicatie, 2018).
Mind map	Groepsdynamica
Topiclijst	Kun je mij iets vertellen over de groepsdynamiek in de zelfbeheerwoning?
Transcriptie	O: heeft de groep invloed gehad op jouw verantwoordelijkheidsgevoel? R9: absoluut. Ik denk dat dat bij de medebewoners ook zo was.

	Uiteindelijk altijd ten goede. In het begin was het altijd van, pff wie ben jij om dat te zeggen weet je niet. Wie ben jij om mij daarin te corrigeren of wat dan ook. Maar naar mate als je dan ook ging kijken door hun ogen of wat dan ook. Ja dan kom je tot een compromis. Je wordt niet in feite wakker geschud, maar je wordt wel kenbaar gemaakt met de feiten O: en wat deden ze dan om jouw verantwoordelijkheidsgevoel te triggeren. ? R9: gewoon door het te zeggen
--	--

Het herhalen van het onderzoek is mogelijk. Het onderzoek betreft het vastleggen van ervaringen en belevingen, dit valt te allertijden opnieuw en elders te herhalen. Het theoretisch kader bestaat uit algemene informatie die, indien wordt vastgehouden aan de opgestelde criteria, altijd te koppelen is aan de verzamelde ervaringen en belevingen. De criteria van de respondenten, de interviewlocatie en het aansluiten bij het cognitief vermogen en de leefwereld van de respondenten zijn van belang. De leefwereld van de respondenten brengt namelijk een bepaalde taal met zich mee. Het aansluiten bij het cognitief vermogen en de leefwereld is geen gemakkelijke opgaven. Bij de reguliere burger is er een zo genoemde systeemwereldreferentiekader aanwezig, waarbij de leefwereld van de respondenten vaak totaal onbekend terrein is. Verdieping, bewustwording en verplaatsing in de leefwereld van de dakloze burger biedt ondersteuning bij het onderzoeken van dit terrein.

Betrouwbaarheid, validiteit en ethische verantwoording

Het meetinstrument was een middel om de validiteit te waarborgen, de woonbegeleider van organisatie X is hierin ondersteunend geweest en heeft tot en met het uitvoeren van de interviews het onderzoeksproces gevolgd. Gezamenlijk is de topiclijst samengesteld om ervoor te zorgen dat een goede aansluiting aanwezig was met de leefwereld van de respondenten. Bij het vormgeven van het meetinstrument is gekeken of de gebruikte taal past bij de woordenschat van de (voormalige) dakloze burgers. Bij elke topic is er een inleiding geweest om de respondent erop voor te bereiden, oftewel begripsvaliditeit (Verhoeven, 2014). Daarnaast is er gebruik gemaakt van operationalisering. Dit zorgde voor concretisering door middel van doorvragen (Van Stiphout, 2017). Op deze manier kon er gemeten worden, wat er gemeten moest worden, dus wordt de validiteit van het onderzoek gewaarborgd (Howitt & Cramer, 2007; Schildkamp et al., 2014).

Het begin van het onderzoek is gestart door een gezamenlijk gesprek met de directrice, de woonbegeleider en een bewoner van een van de woonvoorzieningen. Dit heeft ervoor gezorgd dat er een start in de probleemanalyse mogelijk werd. De woonbegeleider heeft vervolgens expliciet ondersteuning geboden bij het vaststellen van de probleemanalyse, het formuleren van de hoofdvraag en deelvragen, de begripsafbakening, de respondentencriteria, de topiclijst en de schrijfstijl. Gedurende het onderzoek heeft de woonbegeleider het onderzoek gevolgd door middel van het lezen van mijn toegezonden stukken, waarop feedback volgde. De betrouwbaarheid en validiteit zijn hierdoor positief beïnvloed.

Bij aanvang van elk interview is de respondent op de hoogte gesteld van het doel van het interview. Namelijk de ervaringen, belevingen en beweegredenen van de desbetreffende persoon in kaart brengen om daardoor het zorgaanbod te verbeteren. De anonimiteit is vastgelegd in informed-consent. Iedere respondent heeft vooraf een formulier getekend waarbij toestemming verleend is om de informatie te mogen gebruiken. De respondenten zijn op de hoogte gesteld dat de informatie anoniem verwerkt is en dat na het afronden van het onderzoek de vastgelegde informatie, de opnames van de interviews en de transcripten, vernietigd zullen worden. Dit betreft de opnames van de interviews en de transcripten. De opzet van het informed-consentformulier is in bijlage 2 te vinden.

Later in het onderzoeksproces zijn zowel de woonbegeleider als de respondenten betrokken bij de codeboom, de resultaten en de eerste aanbevelingen door middel van een presentatie. Wat maakt dat de (intersubjectieve) betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek vergroot werd (Baarda et al., 2013). Door de respondenten opnieuw te betrekken bij het onderzoek, was het tevens mogelijk om vanuit de visie van het zelfbeheer te werken. Dit heeft gemaakt dat de resultaten getoetst konden worden en de aanbevelingen voor de woonbegeleiders vanuit de bottom-up visie opgesteld zijn. Ook dit heeft wederom een positieve bijdrage geleverd aan de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek.

3.4 Data-analyse

Voor dit onderzoek zijn de kwalitatieve data geanalyseerd. Dit komt uit semigestructureerd diepte-interviews. Bij dit kwalitatief onderzoek bestaan de data uit persoonlijke ervaringen, belevingen, verhalen, meningen, triggers, gedachtesgangen en wensen omtrent het wonen in een zelfbeheer voorziening die bijdragen aan het stimuleren van een collectief verantwoordelijkheidsgevoel. De interviews zijn opgenomen en vervolgens getranscribeerd, om vervolgens te coderen en daarna te structureren. Dit als beginsel om te kunnen zoeken naar overeenkomsten, patronen en verschillen (Boeije, 2014). Door middel van het doorlopen van de verschillende stappen van analyseren wordt de betrouwbaarheid van de analyse gewaarborgd.

Het coderen heeft ervoor gezorgd dat de informatie gestructureerd werd omdat er betekenis gegeven werd aan de verzamelde informatie. Hieronder zijn de genomen stappen beschreven met fragmenten ter verduidelijking. Voor de volledige codeboom zie bijlage 3.

De eerste stap hierna was het selecteren van bruikbare informatie. Hierbij werden de interviews in fragmenten verdeeld.

Voorbeeld fragment selectie	O: heeft de groep invloed gehad op jouw verantwoordelijkheidsgevoel? R9: absoluut. Ik denk dat dat bij de medebewoners ook zo was. Uiteindelijk altijd ten goede. In het begin was het altijd van, pff wie ben jij om dat te zeggen weet je niet. Wie ben jij om mij daarin te corrigeren of wat dan
-----------------------------	--

	ook. Maar naar mate als je dan ook ging kijken door hun ogen of wat dan ook. Ja dan kom je tot een compromiss. Je wordt niet in feite wakker geschud, maar je wordt wel kenbaar gemaakt met de feiten O: en wat deden ze dan om jou verantwoordelijkheidsgevoel te triggeren. ? R9: gewoon door het te zeggen
--	--

Stap twee was het open coderen, het onderverdelen van de informatie binnen een begrip. Vervolgens werden de begrippen gegroepeerd en werd het opnieuw gestructureerd naar belang.

Fragment	O: en wat deden ze dan om jou verantwoordelijkheidsgevoel te triggeren. ? R9: gewoon door het te zeggen
Open code	Confrontatie

De derde stap was het axiaal coderen. Hierbij zijn er hoofd- en subgroepen gecreëerd door te bekijken welke codes bij elkaar passen.

Fragment	O: en wat deden ze dan om jou verantwoordelijkheidsgevoel te triggeren. ? R9: gewoon door het te zeggen
Open coderen	Confrontatie
Axiaal	Passieve beïnvloeding → Communicatie → Confrontatie

Als laatste is er selectief gecodeerd. De begrippen worden hierbij gestructureerd, er wordt gezocht naar samenhang (Verhoeven, 2014) en er vindt onderverdeling plaats per deelvraag.

Fragment	O: en wat deden ze dan om jou verantwoordelijkheidsgevoel te triggeren. ? R9: gewoon door het te zeggen
Selectief coderen	Groepsdynamica → Passieve beïnvloeding → Communicatie → Confrontatie

4 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de belangrijke gegevens uit de interviews omgezet in resultaten **die antwoord geven op de hoofd- en deelvragen**. Er is eerst een terugblik op de steekproef, waarna de drie deelvragen volgen. Veel besproken onderwerpen, uitzonderingen en tegenstrijdige uitspraken en de koppelingen naar bijpassende literatuur uit het theoretisch kader worden hier uitgelicht. Belangrijk voor het lezen van dit hoofdstuk is dat ‘verantwoordelijkheidsgevoel’ en ‘collectief verantwoordelijkheidsgevoel’ door elkaar gebruikt worden. Dit omdat hetgeen wat werkt om het verantwoordelijkheidsgevoel in het algemeen activeren, ook kan worden gebruikt om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel te stimuleren.

Feitelijke steekproef

Vooraf is er een profiel samengesteld waaraan de respondenten moest voldoen, hierin is één eis niet haalbaar en realistisch gebleken. Namelijk het niet onder invloed zijn van verdovende middelen. Bij deze doelgroep komt gebruik van alcohol of drugs veel voor. Een aantal respondenten was onder invloed van marihuana bij het afnemen van het interview. Slechts bij één respondent is er een twijfel geweest omtrent de betrouwbaarheid van antwoorden op de vragen. De antwoorden waren soms vergezocht en niet concreet. De twijfel was er of dat dit zijn persoonlijkheid was of het feit dat hij onder invloed was. Ter plekke is er een inschatting gemaakt of dat de informatie bruikbaar zou zijn. De informatie bleek in dit geval toch bruikbaar. Daarnaast is er binnen de totale groep een sterfgeval geweest, vlak voor het afnemen van het laatste interview. Daarom is het besluit genomen het onderzoek met behulp van negen respondenten te onderbouwen in plaats van tien.

Resultaten per deelvraag

1. Welke intrinsieke onderliggende beweegredenen zorgen ervoor dat bij de opgevangen dakloze burger het collectief verantwoordelijkheidsgevoel niet, weinig of juist wel gestimuleerd wordt?

Tijdens de interviews is het meest besproken onderwerp ‘verslaving’. Alle respondenten geven aan dat onder invloed zijn en het hebben van een drugs- of alcoholverslaving de grootste oorzaak is om niet vanuit een collectief verantwoordelijkheidsgevoel te kunnen handelen. “Ik denk dat drugs bij ons een grote impact heeft. Wel of niet open staan en belang zien van de stichting” (R4).

Een ander belangrijk aspect is het groepsgevoel, het gevoel om bij de groep te horen. De respondenten spreken over verraad, klikken en niet de rat in de groep willen zijn. Er is behoefte om bij

de groep te horen. Een natuurlijk instinct volgens Baumeister en Leary (1995). Volgens Aronson, Wilson en Akert (2014) houden mensen in de gaten wat hun status binnen de groep is en letten ze op signalen die op afwijzingen duidt. Om het groepsgevoel te behouden zal er sprake zijn van normatieve sociale invloed (Aronson, Wilson en Akert, 2014). **Dit houdt in dat de dakloze burger zijn gedrag aanpast om geaccepteerd te worden en blijven**, dit is terug te vinden in de interviews.

“Je zit hier in een hele kleine gemeenschap. Ook in woning1.. je zit met vier man, vierentwintig uur per dag ben je bij elkaar. Of op de stichting ben je bij elkaar of thuis ben je bij elkaar” (R6).

Een ander belangrijk besproken **aspect is de drang om te overleven** wanneer een burger op straat leeft. Het eigen belang speelt hierin **volgens de respondenten** heel sterk. Vanuit praktijkervaring blijkt dat het een leefwijze is waarbij patronen worden ontwikkeld die moeilijk te doorbreken zijn (Persoonlijke communicatie, 2018). Een groot deel van de respondenten geeft aan dat de opvangwoning zorgt voor een gevoel van rust en veiligheid, het tegenovergestelde van het straatleven. De respondenten geven aan dat dit gevoel juist maakt, dat het gevoel van verantwoordelijkheid komt opspelen en dat ze daardoor al meer open staan voor belangen van een ander, meer dan voorheen. *“Als je moet overleven. Je hebt geen verantwoordelijkheid. Je hebt geen verantwoordelijkheid als je overleeft. Je leeft van dag tot dag” (R3).* Bij het gevoel van onveiligheid komt volgens de respondenten het oude gedrag weer naar voren, ter bescherming van zichzelf. *“Toen voelde het niet meer veilig voor mij en dan kies ik voor mijn eigen veiligheid” (R7).* Wanneer er rust en veiligheid ervaren wordt, is voor iedereen anders. Wat veel naar voren komt uit de interviews, is dat het hebben van een eigen plek om zich terug te trekken, het hebben van een eigen sleutel, de ruimte om vanuit eigen tempo te bewegen en het hebben van structuur bevorderlijk werkt voor het gevoel van veiligheid en rust. Dit komt overeen met hetgeen Roeleveld et al., (2014) in hun onderzoek concluderen. Namelijk dat het bevorderlijk werkt wanneer er een omgeving aanwezig is, waarin bewoners de ruimte krijgen te experimenteren met het inzetten van hun eigen krachten. Daardoor zullen zij vaardigheden ontwikkelen en wordt de empowerment vergroot. Dit draagt bij aan het zelfstandig functioneren in de cultuur die dominant is binnen de Nederlandse samenleving. Overvraging van de bewoners kan een averechtse werking hebben op het herstelproces (Roeleveld et al., 2014).

Het zorgen, het helpen en het uitkijken naar elkaar is een positieve kant van het groepsgevoel. Het wordt door veel respondenten genoemd als een trigger om verantwoordelijk gedrag te laten zien en/of om naar de begeleiding te stappen in zorgwekkende, afwijkende en/of ongewenste situaties. Enkele respondenten geven aan dat het groepsgevoel zelfs noodzakelijk is om collectief op te kunnen treden. Daarentegen geeft één respondent aan dat de afwezigheid van het gevoel van verbinding met de medebewoners zorgt voor focus op hetgeen dat bijdraagt aan het persoonlijk ontwikkelproces. Literatuur stelt dat het soms voorkomt dat een sterk groepsgevoel juist een negatieve invloed heeft op de eigen ontwikkeling. Namelijk wanneer de relatie onderling belangrijker wordt dan het zoeken naar oplossingen voor de aanwezige problemen (Aronson, Wilson en Akert, 2014). Een aantal

respondenten geven aan dat de groepssamenstelling belangrijk is. Met name noemen zij persoonlijkheid, leeftijd en de groepsgrootte. De uitzondering uitspraak omtrent de negatieve invloed van een sterk groepsgevoel valt te koppelen met een situatie uit de praktijk. Zo hebben twee respondenten, die enkel met elkaar woonden, een hechte vriendschap ontwikkeld waarbij het voor het individueel ontwikkelproces bevorderlijk was om niet meer in één woning samen te wonen. De respondent met de uitzonderingsuitspraak geeft aan dat het gevoel van verbinding ervoor kan zorgen dat er niet vanuit een collectief verantwoordelijkheidsgevoel gehandeld wordt. Oftewel de onderlinge relatie was belangrijker dan het zoeken naar oplossingen voor de aanwezige, collectieve problemen.

Een mooi voorbeeld is ook alleen al dat de mensen die hun best doen om uit het leven te stappen iemand tegenkomen die ze kennen in Stad X en die dan toch op bezoek laten komen in de woonbegeleiding of zo iemand komt op straat staan en die dan toch stiekem in het huis slaapt omdat je een binding met hem hebt (R1).

Daarnaast blijkt uit de interviews dat eventuele meningen die het netwerk en/of de omgeving zoals bijvoorbeeld de burens over de respondenten en de woonsituatie hebben, een positief invloed heeft op het collectief verantwoordelijkheidsgevoel van de respondenten. Ook hier zien we de normatieve sociale invloed van Aronson, Wilson en Akert (2014) terug. Bijna alle respondenten spreken uit dat wat de burens, familie, bezoek en begeleiding van hen vinden invloed heeft op hun collectief verantwoordelijkheidsgevoel. Kennismaken met de burens, bezoek ontvangen van familie en begeleiding wordt door de respondenten als een trigger ervaren om collectief verantwoordelijk gedrag te laten zien. *“Woonbegeleider x die komt elke vrijdag komt ze hier, dus elke donderdag lopen wij hier als een mongool te poetsen”* (R5). Drie respondenten geven aan dat bezoek van lotgenoten tot inzicht heeft geleid, *“Ik wil verder, ik wil iets anders dan wat hun doen”* (R6) en de respondenten die zelf kinderen hebben of hebben gehad, geven aan dat de kinderen een factor is die heel sterk bijdraagt aan het hebben van een collectief verantwoordelijkheidsgevoel. *Zoals R8 stelt: ‘ja mijn kinderen natuurlijk. Twee jonge kinderen die waren toen 1 en 3 dus ja. Dan draait het echt niet meer om jou.’*

Ondanks dat het gevoel van verantwoordelijkheid door de rust, veiligheid, de groep en omgeving gestimuleerd wordt, is het verantwoordelijkheidsgevoel op collectief niveau niet altijd consequent. Zoals eerder beschreven komt dit voornamelijk doordat de persoon in de groep opgenomen wil zijn en blijven, oftewel de persoon past zich aan om door de groep geaccepteerd te worden (Aronson, Wilson & Akert, 2014). Wat houdt de respondent tegen om de keuze te maken om naar de begeleiding toe te stappen en wanneer maken ze deze keuze wél?

Vanuit de interviews blijkt dat er irritatie ervaren moet worden of dat situaties (bijna) tot escalatie moeten leiden voordat dit gebeurt. De respondenten geven aan, dat inzicht in eventuele consequenties of gevolgen bij het niet nakomen van gemaakte afspraken bevorderlijk is voor het collectief verantwoordelijkheidsgevoel. Zo zijn er een aantal dat door middel van ervaringen die zij binnen de woning tot nu hebben opgedaan, zij situaties niet meer zo ver laten lopen. Daarnaast geeft

een respondent aan, dat op het moment dat de begeleiding beweegredenen achter het door de begeleiding gewenste gedrag benoemd, dit zich uit in begrip en er wederom vanuit respect en dankbaarheid nederig opgesteld wordt. Volgens Gualthérie van Weezel en Waaldijk (2004) creëer je draagvlak en begrip voor een oplossing op het moment dat de groep betrokken wordt bij spanningen en problemen en wanneer er samen een oplossing wordt gezocht. Uiteraard is dit niet in elke situatie het geval. Vanuit de visie van het zelfbeheer is er altijd discussie mogelijk.

2. Welke invloed, zowel positief als negatief, heeft de woonbegeleiding volgens de opgevangen dakloze burgers op het collectief verantwoordelijkheidsgevoel?

Wanneer er gekeken wordt naar de werkwijze van de woonbegeleiders binnen de organisatie ligt de presentiebenadering op de voorgrond. De presentiebenadering en de empowerment-methode zijn de basiselementen van het zelfbeheer (Persoonlijke communicatie, 2018). De presentiebenadering betreft de omgang tussen de cliënt en de woonbegeleider en de empowerment-methode is gericht op het gebruiken en het doorontwikkelen van ieders krachten en talenten waarbij de ontwikkeling wordt bevorderd (Akkermans & Huber, 2014). Uit de interviews komt naar voren dat de respondenten de werkwijze van de woonbegeleiders positief ervaren. Tijdens elk interview is er van harte gesproken over de woonbegeleiders. De dankbaarheid was enorm aanwezig. De eerlijkheid en oprechtheid van de woonbegeleiders wordt met name gewaardeerd. Ze voelen zich gehoord, vertrouwd en hebben het gevoel van ruimte om in eigen tempo te mogen ontwikkelen en voelen de zekerheid dat de woonbegeleiders klaar staan indien dat nodig is.

“Door mij helemaal te zien wie ik ben. Dus die neemt mij heel serieus. Is glashelder, hartstikke eerlijk en rechte doorzee die zegt gewoon wat ze ziet, geen dubbele agenda, ja een heel groot hart. Ik kan echt bij haar terecht dus dat vind ik heel fijn” (R8).

Het onderzoek heeft zich gericht op het ontwikkelen van het collectief verantwoordelijkheidsgevoel van de bewoners. Wanneer we kijken naar wat dit voor invloed heeft op de respondenten met betrekking tot dit onderwerp valt het op dat deze uitgesproken positief ervaren werkwijze niet direct te koppelen is aan het gevoel van verantwoordelijkheid. **De woonbegeleiders werken vanuit een houding die uit de presentiebenadering komt, namelijk het volledig accepteren van de ander. Volgens de respondenten heeft dit** wel indirect invloed op verschillende aspecten, zoals het gevoel van veiligheid en rust. De dankbaarheid, respect en vertrouwen die hieruit voortkomen zijn volgens de respondenten een beweegreden om collectief verantwoord te handelen. *“Als ik hun niet had gehad had ik hier nu niet gezeten” (R5).* Meerdere respondenten spreken zich uit over structuur, consequentie, confrontatie, controle en het krijgen van begeleiding. Ze geven aan hieraan behoefte te hebben, maar tegelijkertijd wordt het hebben van zelfregie als prettig ervaren. Een aantal respondenten spreken de behoefte uit dat de begeleiding consequenter mag confronteren. Eén respondent geeft aan dat er behoefte is aan structurele begeleiding voor alle bewoners op het moment dat er een nieuwe bewoner in het huis komt wonen. Samenspraak en introductie vanuit alle partijen **op het moment dat er een nieuwe bewoner**

komt is gewenst. Ook wordt er gesproken over de werkdruk die bij de begeleiding ligt. Het valt op dat die hoog is en de vraag naar het beter spreiden van aandacht aanwezig is.

“Ik heb heel lang gezweefd en dan was er weinig. Dat snap ik er lopen op de stichting dertig man rond die.. die hebben alle 30 zijn problemen. Er is ook gewoon geen tijd om alle 30 te helpen of even veel aandacht te geven” (R6).

3. Wat is volgens de respondenten nodig om meer collectief verantwoord te handelen?

Iedere respondent is op een andere manier uit te lokken om het gedrag van verantwoordelijkheid te stimuleren. Bij deelvraag 1 en 2 zijn er al veel aspecten aan bod gekomen, deze komen hier kort nogmaals aan bod. De respondenten hebben expliciet de vraag gekregen wat ze zelf nodig denken te hebben om een collectief verantwoordelijkheidsgevoel te creëren. Daarnaast hebben ze de vraag gekregen wat ze denken dat een ander nodig heeft om een collectief verantwoordelijkheidsgevoel te creëren.

De respondenten geven aan dat het ontwikkelen in eigen tempo erg belangrijk voor ze is. Bijzonder is dat dit tegenstrijdig is tegenover de vele uitspraken over de positieve werking en de behoefte aan confrontatie, controle, structuur. Volgens Gualthérie van Weezel en Waaldijk (2004) is het voor een groep zoeken naar evenwicht tussen acceptatie, sturing, structuur, vrijheid en dergelijke een helpend en groeibevorderlijk proces. Het aantal medebewoners wordt ook besproken door een aantal respondenten. Zij geven aan dat er met meer dan twee personen in één woning er meer confrontaties mogelijk worden vanwege de diversiteit, met als gevolg dat gedragsverandering en het verantwoordelijkheidsgevoel in het algemeen gestimuleerd wordt. Het zorgen voor, en uitkijken naar elkaar is een sterke trigger om de respondenten in beweging te laten komen. Het inspelen op het eergevoel is een voorgestelde methode vanuit een respondent. *“Ja als je ergens op wordt aangesproken dan word je met je neus op de feiten gedrukt wat hun ook allemaal voor jou doen. Welke kansen ze je bieden en uit welke situatie ze je gehaald hebben” (R6).* Ook zou het collectief verantwoordelijkheidsgevoel volgens een respondent vergroot worden als ze meer betrokken worden bij activiteiten en/of overlegvormen die gerelateerd zijn aan de organisatie.

“Ja ik denk dat ze dan gewoon meer opener zijn voor de dingen die er gedaan moeten worden, dan wordt er ook eerder gezegd kan ik daar mee helpen? Ja.. jaa.. ik denk dat drugs bij ons een groot impact heeft. wel of niet open staan en belang zien van de stichting. Ja, ja dat heb ik wel vaker gezien hier” (R4).

Afhankelijkheid van drugs en/of alcohol wordt als een heel belangrijk aspect besproken door alle respondenten. Dit is de grootste boosdoener in het doorontwikkelen of het naleven van het collectief verantwoordelijkheidsgevoel. Volgens één van de respondenten haalt dat het inzicht weg in risico's en het eigen belang gaat daardoor sterker gelden. De wens en het belang van een abstinente woning is

door twee respondenten genoemd. Dit is een woning waarbij geen alcohol- en/of drugsgebruik getolereerd wordt. Meerdere respondenten hebben aangegeven op verschillende vlakken moeite te ervaren als er in huis drugs aanwezig is. *“Daarna ben ik behoorlijk lang clean geweest, maar op locatie 1 is het moeilijk om clean te blijven. Er gaat zoveel drank en drugs om dat is gewoon bijna onmogelijk”* (R6). Enkele respondenten hebben het 12-stappenplan expliciet benoemd als helpende hand om vaardigheden en gedragsregels, waaronder een collectief verantwoordelijkheidsgevoel, te ontwikkelen. Het 12-stappenplan is een filosofievorm die in enkele verslavingszorgorganisaties gebruikt wordt als onderdeel van de behandeling (AA-Nederland, z.d.). Het 12-stappenplan geeft deze respondenten richtlijnen die hen op de dag van vandaag nog steeds door het leven leiden. *“Is ook echt het resultaat geweest van het 12-stappenplan. Daar zit dit echt tot in de kern in. Stoppen met zeiken, kijken naar jezelf”* (R8). De wens aan om een ervaringswerker in dienst te zien, is uitgesproken. Dit zou volgens de respondenten makkelijker tot contact leiden dan met een persoon die geleerd heeft uit het boekje, ook het begeleidingsniveau zou erdoor verbeteren.

5 Conclusie en aanbevelingen

Hoe kunnen de woonbegeleiders van de zelfbeheerde opvangvoorziening X het collectief verantwoordelijkheidsgevoel van de opgevangen dakloze burgers stimuleren om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel te vergroten?

Om de bovenstaande hoofdvraag te beantwoorden is het onderzoek onderverdeeld in drie deelvragen. Per deelvraag zijn er conclusies te trekken, die hieronder worden beschreven. De hoofdvraag wordt vervolgens hiermee beantwoord, waarop de aanbevelingen volgen.

Deelvraag 1: Welke intrinsieke onderliggende beweegredenen zorgen ervoor dat de opgevangen dakloze burger zijn collectief verantwoordelijkheidsgevoel niet, weinig of juist wel gestimuleerd wordt?

De rust en de veiligheid die de respondenten in de zelfbeheer voorziening ervaren maakt al een groot verschil voor het verantwoordelijkheidsgevoel. Ze geven aan dat het verantwoordelijkheidsgevoel en het open staan voor de belangen van een ander meer aanwezig zijn, zodra men niet meer op straat leeft. Het leven op de straat maakt namelijk dat het collectief verantwoordelijkheidsgevoel vervangen wordt door het eigen belang en de overlevingsdrang. De respondenten spreken allemaal dankbaarheid uit naar de organisatie. Dit is tevens een drijfveer om verantwoordelijk en gewenst gedrag te vertonen. Net zo goed als de meningen vanuit de omgeving en het netwerk. Bijvoorbeeld het krijgen van bezoek van de begeleiding of familie werkt volgens de respondenten positief om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel te stimuleren. Dit heeft te maken met de normatieve invloed, *het aanpassen aan eventuele verwachtingen van anderen om geaccepteerd te worden (Bauwmeister en Leary, 1995).*

De samenstelling en de grootte van de groep is volgens de respondenten van belang. Het groepsgevoel, de mogelijkheid tot anonimiteit en de wens tot deelname aan en acceptatie door de groep zijn belangrijke drijfveren. Hoe groter de groep des te meer anonimiteit mogelijk is (Alblas en Vos, 2014). Dit maakt volgens de respondenten dat handelen vanuit collectief belang makkelijker gemaakt wordt. De bewoner wil namelijk niet buiten de groep komen te staan. Dit is volgens Baumeister en Leary (1995) een natuurlijk instinct. Het blijkt volgens Baumeister en Leary (1995) dat mensen in de gaten houden wat hun status binnen de groep is en dat ze letten op signalen die op afwijzingen duidt, waarbij er om het groepsgevoel te behouden sprake is van normatieve sociale invloed. Dit houdt in dat er aangepast wordt aan eventuele verwachtingen van anderen zodat men geaccepteerd wordt en blijft, dit vinden wij terug in de resultaten van dit onderzoek. Het aanpassen aan verwachtingen van anderen heeft positieve en negatieve gevolgen op het collectief verantwoordelijkheidsgevoel. De wil om een ander te helpen of ondersteunen is volgens de respondenten een drijfveer. Dit heeft te maken met het feit dat men graag binnen een groep valt en geaccepteerd wil worden. Hiertegenover staat dat op het moment, dat er binnen de groep situaties ontstaan waarbij de begeleiding betrokken zou moeten worden niemand "de verrader" wil zijn. Het eigen belang dan volgens de respondenten sterker. Het grootste probleem volgens de respondenten is het onder invloed zijn en de afhankelijkheid van drugs of alcohol. Het gevoel van verantwoordelijkheid vervalt volgens de respondenten dan volledig. Het enige wat belangrijk is, is het gebruik van de drugs of alcohol. Dit gedrag is volgens de respondenten typerend voor een persoon die verslaafd is. De behoefte om drugs en/of alcohol te gebruiken neemt de persoonlijkheid en daarmee het verantwoordelijkheidsgevoel over.

Deelvraag 2: Welke invloed, zowel positief als negatief, heeft de huidige begeleiding volgens de opgevangen dakloze burgers op het collectief verantwoordelijkheidsgevoel?

De werkdruk van de begeleiding wordt opgemerkt. De aandacht van de begeleiding mag volgens een aantal respondenten iets beter verdeeld worden. Hierbij is het begrip voor de aanwezigheid van (te) veel hulpvragen uitgesproken. Enkele geven aan dat ze zich wel eens tekort gedaan voelen. Daarentegen wordt de eerlijkheid en oprechtheid vanuit de woonbegeleiders enorm gewaardeerd. Ze voelen zich gehoord, vertrouwd, hebben het gevoel van ruimte om in eigen tempo te mogen ontwikkelen en voelen de zekerheid dat de woonbegeleiders klaar staan indien nodig. Wanneer we kijken hoe dit invloed heeft op het ontwikkelen van het collectief verantwoordelijkheidsgevoel van de bewoners zien we, dat dit niet direct te koppelen is. De grondhouding vanuit de presentiebenadering, het volledig accepteren van de ander, die de woonbegeleiders hanteren is hier echter wel in terug te vinden. Deze houding heeft indirect invloed op verschillende vlakken. Zoals bij deelvraag 1 aangegeven zijn de respondenten dankbaar. Dit maakt dat ze gewenst, verantwoordelijk gedrag willen laten zien. Het respect dat ze hebben voor de woonbegeleiders komt natuurlijk ergens vandaan. Volgens de respondenten zorgt deze grondhouding, het krijgen van confrontaties en de mogelijkheid tot herbespreken van situaties voor het gevoel van respect. Hier tegenover staat wel dat er respondenten uitspreken dat er behoefte is aan meer structuur, consequentie, confrontatie en controle.

Deelvraag 3: Wat is volgens de respondenten nodig om meer collectief verantwoord te handelen?

Bij de voorgaande deelvragen zijn er al een aantal duidelijke activeer mogelijkheden naar voren gekomen. Hieronder een opsomming van de expliciet benoemde stimulansen om meer collectief verantwoord gedrag te laten zien.

1. Bewegen vanuit eigen tempo gecombineerd met duidelijke structuur, consequentie, controle en confrontatie
2. Het gevoel om te moeten zorgen voor iets of iemand
3. Het raken van het eergevoel
4. Betrokken worden bij de organisatie gerelateerde bijeenkomsten
5. Nuchter of clean zijn
6. Leefregels van het 12-stappenplan naleven
7. Begeleiding door een ervaringswerker

Conclusie Hoofdvraag

Hoofdvraag: Hoe kunnen de woonbegeleiders van de zelfbeheerde opvangvoorziening X het collectief verantwoordelijkheidsgevoel van de opgevangen dakloze burgers stimuleren om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel te vergroten?

Uit het onderzoek van Roeleveld et al., (2014) blijkt dat het van belang is dat de begeleiders rekening houden met de grenzen, mogelijkheden en verantwoordelijkheden van de bewoner. De ondervraagden in het onderzoek van Roeleveld et al., (2014) gaven aan behoefte te hebben aan ondersteuning bij rust, duidelijkheid en structuur. Hierin wordt er geconcludeerd dat overvraging van de bewoners een averechtse werking kan hebben op het herstelproces. Wanneer er gekeken wordt naar de punten die de respondenten aanstippen is dit een aspect dat duidelijk naar voren komt in de zelfbeheervoorziening van organisatie X. Ze geven aan dat de rust die ervaren wordt al een verschil maakt voor het collectief verantwoordelijkheidsgevoel. Volgens de respondenten wordt het mogelijk om belangen van een ander te zien, als men niet meer het gevoel heeft te moeten overleven. Consequentie, confrontatie en controle wordt ook door veel respondenten belicht. Ze geven aan dat dit een positief effect heeft op het collectief verantwoordelijkheidsgevoel, maar vermelden dat dit meer mag gebeuren. Hierin zou volgens de respondenten een andere balans moeten worden gevonden. Ook wordt door de respondenten aangegeven dat de woonbegeleiders weinig tijd lijken te hebben of dat de aandacht niet voldoende gespreid wordt. Hierbij wordt begrip voor getoond, maar het wordt wel teleurstellend ervaren. Kenmerkend voor zelfbeheer zijn de kernbegrippen: keuzevrijheid, eigen

kracht, samenredzaamheid, keuzevrijheid en eigen verantwoordelijkheid (Akkermans & Huber, 2014). De vraag is, in hoeverre ligt de verantwoordelijkheid van het bovenstaande bij de woonbegeleiding?

Vanuit de deelvragen zijn een aantal intrinsieke, motiverende aspecten naar voren gekomen met betrekking tot het collectief verantwoordelijkheidsgevoel. Dankbaarheid naar de organisatie, eventuele meningen vanuit de directe en indirecte omgeving, de wens om geaccepteerd te worden, de drang om te zorgen, het krijgen van confrontaties, het gevoel van betrokkenheid bij de organisatie, het raken van het eergevoel en het belang dat er geen alcohol en/of drugs gebruikt worden.

De respondenten stellen dat de groepssamenstelling en de grote van de groep invloed heeft op het verantwoordelijkheidsgevoel in het algemeen. Het 'deel uit maken van' en het 'geaccepteerd worden door' de groep zijn volgens de respondenten belangrijke onderliggende redenen. Anonimiteit bij het opkomen voor het collectief belangen is hierbij gewenst. De respondenten stellen dat ook de groepsgrootte hierbij van invloed is. Hoe kleiner de groep, hoe makkelijker er te herleiden is wie opgestaan is vanuit een collectief belang, maar hoe sterker het groepsgevoel. Literatuur laat zien dat een sterk groepsgevoel juist negatief invloed kan hebben op processen. Bijvoorbeeld wanneer de relatie onderling belangrijker wordt dan het zoeken naar oplossingen voor de aanwezige problemen (Aronson, Wilson en Akert, 2014). Dit is uit de resultaten af te leiden. De grootte van de groep is echter niet het enige wat de respondenten belangrijk achten. Ze laten ook blijken dat persoonlijkheid en leeftijd van de medebewoners invloed hebben op hun verantwoordelijkheidsgevoel.

Aanbevelingen

Veel van hetgeen dat de organisatie momenteel uitvoert, werkt al bevorderlijk voor het collectief verantwoordelijkheidsgevoel. Uit het onderzoek is gebleken dat het bieden van rust, ruimte om vanuit eigen tempo te mogen bewegen, het her-bespreken, confronteren en de presentiehouding aspecten zijn die vooral aanwezig moeten blijven. Gebaseerd op de onderliggende beweegredenen van de respondenten om meer vanuit een collectief verantwoordelijkheidsgevoel te handelen zijn er aanbevelingen opgesteld, waarbij de leefwereld van de bewoners en de zelfbeheervisie op de voorgrond blijven. Het doel is om het spanningsveld dat de begeleiders ervaren te verlichten.

De visie van een zelfbeheerde opvangvoorziening maakt dat begeleidingsaspecten in samenspraak met de opgevangen dakloze burgers gevormd worden (Tuynman & Huber, 2012). Om dit onderzoek aan te laten sluiten bij de gehanteerde werkwijze zijn de respondenten bij het vormgeven van de aanbevelingen opnieuw betrokken. Bij het presenteren van de resultaten zijn de respondenten uitgenodigd, waarbij in samenspraak de aanbevelingen opgesteld zijn.

Positief gebruik maken van stigmatisering

Uit het onderzoek is gebleken dat de respondenten het belangrijk vinden wat de omgeving en het netwerk van ze vinden. Zorg dat er minimaal een keer per week bezoek komt in de woning, die geen directe connectie heeft met het straatleven, om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel te stimuleren. Dit kunnen familie, vrienden, begeleiding of burens zijn. Hier zien we de normatieve sociale invloed van Aronson, Wilson en Akert (2014) terug, het aanpassen om geaccepteerd te worden.

Contact stimuleren met familie

Indien er contact aanwezig is met familieleden. Het contact hiermee stimuleren. De normatieve sociale invloed van Aronson, Wilson en Akert (2014) is bij aanwezigheid van familie volgens de respondenten sterk aanwezig. De woonbegeleider heeft een motiverende en coachende rol hierin. Vanuit de visie van het zelfbeheer is het noodzakelijk dat alles in samenspraak verloopt met de opgevangen dakloze burger (Tuynman & Huber, 2012). Het is daarom van belang dat de opgevangen dakloze zelf contact legt.

Organisatie X maakt gebruik van de Yucel methode (Persoonlijke communicatie, 2018), hierbij wordt onder andere het netwerk beeldend in kaart gebracht. Tijdens het toepassen van de Yucel methode kunnen gesprekstechnieken ingezet worden om het contact met familie te bespreken en te stimuleren. Voorbeelden van mogelijke gesprekstechnieken zijn Motiverende gespreksvoering (Van der Veen & Goijarts, 2012) en Oplossingsgericht werken (Visser, 2014). Hierbij kunnen de behoeftes van de opgevangen dakloze burger geïnventariseerd worden. Het is wederom vanuit de visie van het zelfbeheer noodzakelijk dat de opgevangen dakloze burger zelf instemt met contact.

Signaleren van heldere momenten

Het verslaafd zijn of onder invloed zijn van alcohol of drugs is door alle respondenten uitgesproken als het grootste probleem om niet collectief verantwoord te handelen. Wees als woonbegeleiding constant alert op signalen van gebruik. Zorg ervoor dat onder invloed, maar ook de momenten van geen-gebruik, de heldere momenten, herkend wordt. Met de 'heldere' momenten wordt bedoeld de periode na gebruik, waarbij de persoon weer 100% in het heden verkeert. Dit is lastig aan de buitenkant te herkennen, maar een goede verbinding met de opgevangen dakloze burger maakt, dat je verschillend gedrag en patronen kunt herkennen. Duidelijk heldere momenten zijn de momenten waarop de woonbegeleiders gebruik moeten maken om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel te stimuleren. Betrek hierbij iedere directe collega om hier gezamenlijk alert op te zijn.

Dit is een moeilijke opgaven waarbij drie taken voor de woonbegeleider noodzakelijk zijn:

1. De woonbegeleider zal moeten investeren in een diepgaande verbinding. De persoon echt leren kennen. Hierbij is het voornamelijk van belang om tijd door te brengen met de persoon, tijdens alledaagse bezigheden. Plan hiervoor per opgevangen dakloze burger elke twee weken tijd in om informeel contact te hebben. Naast vast afgesproken contact momenten, neem de opgevangen dakloze burger individueel mee om bijvoorbeeld een rondje te lopen. Weg uit de woning en weg van de organisatievestiging. Maak op deze momenten gebruik van de presentiebenaderingstechnieken omtrent het onderlinge verbinden en vertrouwen (Brinkman, 2004).
2. De woonbegeleider verdiept zich elk kwartaal in de signalen van gebruik van alcohol en drugs met behulp van onderling geselecteerde literatuur. Daarnaast worden de directe collega's en/of ervaringswerker(s) die bekend zijn met een verslaving ingezet ter verduidelijking van de literatuur. Plan elk kwartaal een bijeenkomst in om de gekozen literatuur gezamenlijk te bespreken, te bekritisieren en om ervaringen en kennis met elkaar delen.
3. Bespreek wekelijks tijdens het overleg welk gedrag er bij de opgevangen dakloze burgers gesignaleerd is. De woonbegeleider houdt dit bij in een logboek om gedragspatronen te herkennen.

Thema's aanhalen met behulp van ervaringswerker

Het verslaafd zijn of onder invloed zijn van alcohol of drugs is veel besproken door de respondenten. Zet elke twee maanden een ervaringswerker in om een geselecteerd thema te bespreken samen met de opgevangen dakloze burgers om hier extra aandacht aan te besteden. De thema's zijn gerelateerd aan het gebruik van alcohol en drugs. Denk hierbij aan bijvoorbeeld "het omgaan met verleidingen". De thema's worden in samenspraak met de opgevangen dakloze burgers gekozen en in groepsverband besproken. De ervaringswerker heeft tijdens het bespreken van het thema een informerende én coachende functie, die met behulp van oplossingsgerichte gesprekstechnieken gezamenlijk in gesprek gaat met de bewoners. Het uitgangspunt hierin is de situatie zoals de bewoner het graag zou willen zien. De oplossingen die de bewoner zelf kan uitspreken bepalen mede de richting. Het is aan de ervaringswerker om de oplossingen bij de bewoners uit te lokken.

Belangrijk is dat de ervaringswerker geen behandelende rol aanneemt en dat de regie bij de opgevangen dakloze burger blijft. Oplossingsgerichte gesprekstechnieken zijn geschikt hiervoor aangezien die het gevoel van autonomie versterken (Movisie, 2012). Indien een opgevangen dakloze burger behandeld wil worden voor een verslaving zal er doorverwezen moeten worden naar een verslavingszorgorganisatie.

Betrokkenheid

Wanneer er bijeenkomsten, evenementen of een andere vorm van samenkomst worden georganiseerd, nodig de bewoners (indien mogelijk) uit. Betrokkenheid werkt volgens de respondenten stimulerend op het collectief verantwoordelijkheidsgevoel.

Inzicht geven in beweegredenen achter maatregel

Wanneer de woonbegeleiding vanuit het collectief belang bepaald gedrag wil stimuleren door bijvoorbeeld een regel in te zetten, bespreek met alle betrokkene bewoners de aard van de gekozen maatregel. Inzicht brengt volgens de respondenten begrip met zich mee. Bij conflicten binnen de groep is het volgens Gualthérie van Weezel en Waaldijk (2004) belangrijk om aan te sluiten bij oplossingsrichtingen die vanuit de groep komen en die kans bieden op succes. Door de groep te betrekken bij spanningen en problemen en samen een oplossing te zoeken, creëer je draagvlak en begrip voor de oplossing. Alblas en Vos (2014) spreken dan van een positief effect. Inzicht in deze kenmerken en karakteristieken helpt de groep adequaat te reageren op (samenwerkings-)problemen, conflicten en verwachtingen (Roeleveld et al., 2014). **Organisatie X stelt de opgevangen dakloze burgers al op de hoogte van de aard van een gekozen maatregel toe te lichten. De aanbeveling is om dit consequent te doen vanwege de behoefte die uitgesproken is.**

Confronteren

Geconfronteerd worden werkt volgens de respondenten positief om collectief verantwoordelijk gedrag te vertonen. Ze geven zelfs aan hier meer behoefte aan te hebben. Tijdens de wekelijkse bijeenkomsten zijn er mogelijkheden om lopende zaken te bespreken. Zaken die zowel de woonbegeleiding als de groep kunnen aandragen. Tevens is dit een van de mogelijkheden voor de groep om afspraken die niet worden nagekomen te bespreken. Bijvoorbeeld als een medebewoner zijn schoonmaaktaken niet nakomt. Bespreek dit met de groep. Als dit met enige regelmaat een terugkomende situatie is, kan de groep aan de desbetreffende persoon een maatregel opleggen. De groep bepaalt samen met de woonbegeleider de maatregel. De respondenten hebben tijdens de presentatie nadrukkelijk benoemd dat de woonbegeleider de verantwoording moet nemen om de maatregel in gang te zetten. Deze taak moet bij de woonbegeleiding liggen. Dit wordt te allen tijde in het overleg besproken, het is een gezamenlijke keuze.

Controle

De respondenten hebben gevraagd aan de woonbegeleiding om regelmatig onverwacht binnen te lopen in de opvangvoorziening om te zien hoe de dagelijkse processen verlopen. Het binnen lopen wordt als prettig en betrokken ervaren en niet als controlerend vanuit de groep. Dit geeft de woonbegeleiding een beter beeld van de huidige situatie van de woningen. Dit is volgens de respondenten heel belangrijk omdat er actueler ingegrepen kan worden als er problemen aanwezig zijn.

Buddysysteem

Op het moment dat er een nieuwe bewoner komt, wordt samenspraak en introductie vanuit alle partijen gewenst. De respondenten hebben hiervoor het 'buddysysteem' voorgesteld. Hierbij is het de taak van een huidige bewoner om ervoor te zorgen dat de nieuwe bewoner op een prettige wijze geïntroduceerd wordt in het gezamenlijk huishouden, het reglement en het reilen en zeilen van de woning. Vanuit de visie van het zelfbeheer is het van belang dat de bewoners de regie behouden. Het is aan de bewoners hoe vaak er onderling contact is en hoelang het buddysysteem aanhoudt. Het is vervolgens aan de woonbegeleiding om bij zowel de huidige- als de nieuw bewoner te toetsen hoe het contact verloopt.

Tot slot

Het probleem dat de opgevangen dakloze burgers vaker vanuit eigen belang handelen in plaats van het gewenste collectief belang is met het bovenstaande niet per direct en volledig opgelost.

Onderliggend, als één van de grote invloeden op het probleem, zit de diepgewortelde behoefte van mensen om geaccepteerd te willen worden door de groep. Wat bij de opgevangen dakloze burgers mogelijk nog sterker aanwezig is dan gemiddeld als gevolg van meerdere ervaringen van uitsluiting. Binnen het begeleidingsproces kunnen de bovenstaande aanbevelingen door de woonbegeleiders ingezet worden. Het probleem wordt op verschillende niveaus aangepakt. De woonbegeleiders hoeven mogelijk minder vaak op te treden bij ongewenste situaties en het zal mogelijk een positief verschil maken in het proces richting maatschappelijke participatie en re-integratie.

Op het moment dat de opgevangen dakloze burgers veelal vanuit eigen belang handelen, kan het bestaansrecht van de organisatie in gevaar gebracht worden en het maatschappelijk participatie en re-integratie proces van de dakloze burger negatief beïnvloed worden. De opgevangen dakloze burger zal namelijk langer de tijd nodig hebben om te participeren en re-integreren. Uit de probleemanalyse is voortgekomen dat zelfbeheerde opvangvoorzieningen goedkoper zijn dan de reguliere maatschappelijke opvangvoorzieningen en dat het aantal dakloze burgers stijgt. Het bestaan van organisatie X is hiermee maatschappelijk van belang. Het is voor alle partijen gunstig vanwege de tijdsduur die de dakloze burgers nodig hebben voor opvang en begeleiding. De vaardigheden die ontwikkeld worden bij het vormen van een collectief verantwoordelijkheidsgevoel, zijn noodzakelijk binnen de dominante cultuur die aanwezig is in de Nederlandse samenleving. Hoe eerder deze vaardigheden ontwikkeld zijn, hoe eerder er een mogelijkheid is tot uitstroom naar een eigen woning en hoe minder financiële ondersteuning er nodig is vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning.

6. Discussie

Dit hoofdstuk bevat een analyse omtrent de interne en externe validiteit. Allereerst wordt er gekeken naar de interne validiteit met behulp van een sterkte-en-zwakteanalyse. Hierop volgt een paragraaf waarbij de bruikbaarheid en de betekenis van het onderzoek naar voren komt.

6.1 sterkte- en zwakteanalyse

Respondenten

In beginsel was de doelstelling om 10 respondenten te interviewen. Dit is niet gelukt. De door middel van de steekproef geselecteerde respondenten hebben te maken gehad met verlies van een lotgenoot. Gezien de beperkte tijd is er besloten om negen respondenten te interviewen. Om een realistische afspiegeling te maken van de respondenten is er gekozen voor huidige- en voormalige bewoners. Zo zijn er verschillende uitspraken gedaan die door één respondent benoemd zijn, maar wel interessant waren voor de resultaten. Het gebrek aan overeenkomst met andere respondenten maakt echter dat er twijfel ontstaat of dat de informatie wel bruikbaar is in de praktijk. **Bij het presenteren van de resultaten en het discussiëren over de aanbevelingen is niet elke respondent aanwezig geweest. Drie voormalige en drie huidige bewoners waren aanwezig. Dit maakt dat er wel een goede verdeling was. Omdat enkele respondenten verbaal sterker aanwezig waren, is er bij iedereen getoetst of ze het eens waren met de conclusies uit de discussie.**

Interviews

De interviews zijn afgenomen bij de respondenten thuis. Dit maakte het voor de respondent een veilige omgeving om zichzelf open te stellen. De onderzoeker heeft extra aandacht besteed aan het toelichten van de anonimiteit en de privacy. Er zijn respondenten geweest die het interview gezamenlijk wilde afnemen. Hier is er een extra toelichting nodig geweest om begrip bij de respondenten te wekken. Uiteindelijk zorgt namelijk de privacy, de anonimiteit en het gevoel van veiligheid dat de ondervraagde persoon minder sociaal wenselijke antwoorden geeft (Baarda et al., 2013). De onderzoeker is bekend met de organisatie. Het gevaar was dat de onderzoeker, tijdens de interviews, aannames deed. **Het was van voor het onderzoek van belang om de aannames te toetsen door middel van samenvatten en doorvragen.** Bij het transcriberen werd het duidelijk dat er op bepaalde punten meer doorgevraagd had mogen worden. De onderzoeker ontvangt zoveel informatie tijdens de interviews, dat het noodzakelijk was om goed alert te blijven zodat het gesprek binnen de topiclijst blijft en om te filteren op welke informatie er nou het beste doorgepakt kan worden. Dit is niet altijd volledig mogelijk geweest. Eénmaal is het voorgekomen dat er drie interviews achter elkaar

afgenomen zijn, achteraf was duidelijk te merken dat de onderzoeker minder vaak doorpakte op bepaalde gespreksonderwerpen dan bij andere interviews.

De interviews zijn door de onderzoeker zelf afgenomen. Het afnemen van interviews door één persoon heeft een positief invloed op de validiteit. Het zorgt er namelijk voor dat er geen verschillende interpretaties gedaan worden (Boeije, 2014). Een aantal respondenten heeft zowel aan de onderzoeker als aan de woonbegeleider van organisatie X gemeld dat ze de interviews als prettig hebben ervaren. Het onafhankelijk en anoniem ventileren heeft een positief effect gehad op de respondenten.

Onderzoek triangulatie

Verschillende peers zijn betrokken geweest bij het onderzoek. Dit zijn de woonbegeleiders van organisatie X, de docenten en medestudenten geweest. Zij hebben een bijdrage geleverd om het onderzoek in de juiste banen te laten leiden. Dit door middel van feedback-momenten en overleg. **Het balanceren tussen verschillende meningen is ook in dit onderzoek voorgekomen, vele wegen zijn in geslagen om weer een ander pad te bereiken. Dit maakt dat er externe invloeden zijn geweest om het onderzoek te vormen.** Het zijn namelijk pogingen geweest om mogelijke structurele en systematische fouten te voorkomen (Boeije, 2014) en om het onderzoek praktisch bruikbaar te maken voor de woonbegeleiders van organisatie X. De betrouwbaarheid en validiteit zijn hiermee gewaarborgd.

6.2. Betekenis en bruikbaarheid

In deze paragraaf wordt nagegaan of de informatie dat uit het onderzoek naar voren is gekomen, bruikbaar is voor de verschillende niveaus.

Het is nu bekend waarop de woonbegeleiders kunnen inspelen om het collectief verantwoordelijkheidsgevoel van de bewoners te stimuleren. Het probleem is echter hiermee niet opgelost. Het probleem zal altijd aanwezig zijn en in elke groepssamenstelling zal de werkwijze aangepast moeten worden. De aanbevelingen die uit dit onderzoek komen zijn haalbaar, maar zullen per definitie niet altijd en bij iedereen te werken. Het leren en balanceren zullen altijd aanwezig zijn. De overtuiging is wel dat de gemaakte aanbevelingen de juiste vertalingen zijn naar de leefwereld van de respondenten **aangezien ze betrokken zijn bij de aanbevelingen**. De leefwereld is een belangrijk aspect in het werkveld met de doelgroep dakloze burgers. Het is daarbij belangrijk dat de beleving van de doelgroep centraal staat en dat er niet alleen op basis van protocollen, regels of criteria gehandeld wordt. Dit maakt het een dynamisch proces. Dat altijd een nieuwe vorm krijgt. Als uit praktijkervaring blijkt dat de aanbevelingen werken, dan zal de gemeente en de regering hier indirect ook profijt van hebben. Wanneer het collectief verantwoordelijkheidsgevoel eerder bij de bewoners geactiveerd wordt en vervolgens een eigen vorm krijgt binnen de persoonlijke identiteit, dan zal de woonduur ook verminderen. Kosten zouden hiermee verlaagd kunnen worden. Het is moeilijk te zeggen of dat deze aanbevelingen ook werken bij andere opvangvoorzieningen, de aanbevelingen zijn namelijk op basis

van de ervaringen en belevingen die de bewoners hebben binnen organisatie X. Het onderzoek kan wel ter inspiratie dienen voor andere opvangvoorzieningen. Veel organisaties werken van bovenaf, terwijl organisatie X en daarmee ook dit onderzoek van onderaf werkt. Er wordt echt gekeken naar dat wat de bewoners te vertellen hebben in plaats van dat ze iets wordt opgelegd. Er zijn organisaties aanwezig die hiervan iets kunnen leren. Uit dit onderzoek blijkt namelijk dat de werkwijze die gehanteerd wordt door organisatie X al een positieve bijdrage levert aan het proces van de opvangen dakloze burger.

Literatuurlijst

AA-Nederland. (z.d.). *De twaalf stappen*. Geraadpleegd op 16 augustus, van <http://www.aa-nederland.nl/de-twaalf-stappen/>

Akkermans, C & Huber, M.A. (2014). *Oud-bewoners over hun ervaring in en na Je Eigen Stek* (Rapport). Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.

Algemeen dagblad. (2018). *Kritiek en lof voor lagere WMO-bijdrage*. Geraadpleegd op 16 augustus, van <https://www.ad.nl/eindhoven/kritiek-en-lof-voor-lagere-wmo-bijdrage~acf52b94/>

Alblas, G. & Vos, W. (2014). *Inleiding groepsdynamica* (2^e druk). Groningen: Noordhoff Uitgevers bv.

Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2014). *Sociale psychologie* (8^e druk). Amsterdam: Pearson Benelux

Baumeister, R. F. & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachment as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529.

Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen* (2^e druk). Den Haag: Boom Lemma.

Boumans, J., Muusse, C., Planije, M., & Tuynman, M. (2012). *Nu leef je zelf: Een onderzoek naar zelfbeheer in de maatschappelijke opvang*. Utrecht: Trimbos-Instituut.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016, 23 december). *Dakloos: vaker jong en niet-westers*. Geraadpleegd op 28 februari 2018, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/51/dakloos-vaker-jong-en-niet-westers>.

Federatie Opvang. (2016). *Cijfers maatschappelijke opvang 2015* (Rapport). Amersfoort: Auteur.

Federatie Opvang. (2011). *De Federatie opvang: ieder mens telt!* Geraadpleegd op 28 februari, van <http://www.opvang.nl/site/item/344>

Federatie opvang. (2011). *Maatschappelijke opvang*. Geraadpleegd op 28 februari 2018, van <http://www.opvang.nl/site/item/maatschappelijke-opvang/>

Gemeente Eindhoven. (2014). *Verordening Sociaal Domein gemeente Eindhoven*. Eindhoven: Auteur.

Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. New York: Anchor Books.

Gualthérie van Weezel, L. & Waaldijk, K. (2004). *Werken in de (semi-) residentiële hulpverlening* (3e druk). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Howitt, D., & Cramer, D. (2007). *Methodieken en technieken in de psychologie*. Amsterdam: Pearson Education Benelux bv.

Huber, M.A. (2016). *Tussen zelf en samen: Zelfbeheersing in de residentiële maatschappelijke opvang en geestelijke gezondheidszorg* (Rapport). Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.

Huber, M.A., & Bouwes, T. (2011). *Samensturing in de maatschappelijke opvang: De tegenstelling voorbij*. Utrecht: Movisie.

Huber, M., Lochtenberg, M., & Zuithof, M. (2014, 24 mei). *Zelfbeheer? Liever samensturing*. Geraadpleegd op 28 februari 2018 van, <https://www.socialevraagstukken.nl/zelfbeheer-liever-samensturing/>

Johnson, D.W. & Johnson, F.P. (2008). *Groepsdynamica: Theorie en vaardigheden* (9^e druk). Amsterdam: Person Benelux B.V.

Movisie. (2014, 3 december). *Maatschappelijke opvang zelfbeheer*. Geraadpleegd op 28 februari 2018, van <https://www.movisie.nl/esi/maatschappelijke-opvang-zelfbeheer>

Movisie. (2012). *Methode en instrumenten zelfregie. Voor ondersteuning van mensen in kwetsbare situaties*. Movisie: Utrecht.

Rijksoverheid. (z.d.). *Decentralisatie van overheidstaken naar gemeenten*. Geraadpleegd op 28 februari, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gemeenten/decentralisatie-van-overheidstaken-naar-gemeenten>

Rijksoverheid. (z.d.). *Wet maatschappelijke ondersteuning*. Geraadpleegd op 28 februari van, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/zorg-en-ondersteuning-thuis/wmo-2015>

Roeleveld, E., Rimmelink, L., Huber, M. & Desain, L. (2014). *Op eigen kracht: Vooronderzoek t.b.v. ontwikkeling Fort Krommendijk*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.

Schell-Kiehl, I., Slots, L. & Holsbrink-Engels, G. (2014). *Kloof tussen leefwereld en systeemwereld*. Enschede: Academie Mens & Maatschappij Saxion.

Schildkamp, K., Heitink, M.C., van der Kleij, F., Hoogland, I., Dijkstra, A.M., Kippers, W.B. & Veldkamp, B.P. (2014). *Voorwaarden voor effectieve formatieve toetsing: Een praktische review*. Enschede: Twente Universiteit.

Sociaal Bestek. (2017, 2 november). *Verdiene arme mensen geen perspectief?* Geraadpleegd op 28 februari 2018, van <https://www.zorgwelzijn.nl/verdiene-arme-mensen-geen-perspectief/>

Stichting Ervaring die Staat. (2012). *Wonen in zelfbeheer*. Geraadpleegd op 28 februari 2018, van <http://www.ervaringdiestaat.nl/wat-doen-we/wonen-in-zelfbeheer/>

- Sweers, A. (2016, 3 maart). *Aantal daklozen flink gestegen*. Geraadpleegd op 28 februari 2018, van <https://www.zorgwelzijn.nl/aantal-daklozen-flink-gestegen/>
- Trimbos-instituut. (2015). *Daklozen personen zonder OGGz-problematiek en hun ondersteuning*. Geraadpleegd op 13 juni 2018 van, <https://assets.trimbos.nl/docs/54113984-2048-41d7-960a-8a4c9dd99c5f.pdf>
- Trimbos-Instituut. (z.d.). HEE: *Herstel, Empowerment en Ervaringsdeskundigheid*. Geraadpleegd op 13 maart 2018 van, <https://www.trimbos.nl/themas/herstelondersteunende-zorg/hee-herstel-empowerment-en-ervaringsdeskundigheid>
- Trimbos-Instituut. (z.d.). *Maatschappelijke opvang*. Geraadpleegd op 28 februari 2018, van <https://www.trimbos.nl/themas/maatschappelijke-opvang>
- Turner, M. E., & Pratkanis, A. R. (1998). Twenty-five years of group think theory and research: lessons from the evaluation of theory. *Organizational behavior and human decision processes*, 73 (2-3), 105-115.
- Tuynman, M., & Huber, M. (2014). *Maatschappelijke opvang in zelfbeheer* (Methodebeschrijving). Utrecht: Movisie.
- Tuynman, M., & Huber, M. (2012). *'Wij kunnen het beter': Handreiking zelfbeheer in de maatschappelijke opvang*. Utrecht: Trimbos Instituut.
- Van der Lans, J. (2010). *Erop af! De nieuwe start van het sociaal werk*. Amsterdam: Augustus
- Van der Veen, M., & Goijarts, F. (2012). *Motiverende gespreksvoering voor sociaal-agogisch werk*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Van Doorn, L. (2005). *Leven op straat: Ontstaan, continuering en beëindiging van dakloosheid*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Van Houten, M. & Winsemius, A. (2010). *Participatie ontward*. Gedownload op 28 februari 2018, van <https://www.movisie.nl/publicatie/participatie-ontward>
- Van Stiphout, N. (2017). *Leven met hoog gevoeligheid en de individuele leergang* (Bachelor scriptie). Sociale Studies, Fontys Hogescholen, Eindhoven.
- Verhoeven, M. (1988). *Culturele antropologie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Verhoeven, N. (2014). *Wat is onderzoek? Praktijkboek voor methoden en technieken* (5^e druk). Den Haag: Boom Lemma.
- Versteeg, W. (2008). *Dit is geen Dakloze*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Visser, C. (2014). *Doen wat werkt. Oplossingsgericht werken, coachen en managen*. Culemborg: Van Duuren management

Werkgroep APA. (2017). *De APA-richtlijnen uitgelegd*. Utrecht: Surf.

Wolfshöfer, C., & Bröers, C. (2009). Opvang en resocialisatie: Hoe daklozen leven in de maatschappelijke opvang. *Sociologie*, 5 (4), 462-483.

Zimbardo, P. G., Johnson, R. L., & McCan, V. (2014). *Psychologie de essentie*. Amsterdam: Pearson Benelux

Zorg en Welzijn. (2016, 9 februari). *Nieuwe dakloze moet niet in opvang*. Geraadpleegd op 28 februari 2018, van <https://www.zorgwelzijn.nl/nieuwe-dakloze-moet-niet-in-opvang/>

Bijlage 1: Topiclijst

Huidige bewoner

Zelfbeheer

1. Wat is zelfbeheer voor jou?
2. Is het een bewuste keuze geweest om te wonen binnen de zelfbeheer voorziening ten opzichte van de andere opvangmogelijkheden?

- ➔ Zo, ja, wat trok jou aan?
- ➔ Zo, nee, wat maakte dat je hier terecht kwam?

3. Wat heeft het wonen in zelfbeheer je (tot nu toe) gebracht?
4. Wat hoop je dat het je nog gaat brengen?
5. Is er iets wat je graag anders zou willen zien wat betreft het wonen in zelfbeheer?

Verantwoordelijkheid, eigen kracht en zelfstandigheid

1. Wat is voor jou verantwoordelijkheidsgevoel?
2. Wanneer wordt dit gevoel bij jou geactiveerd?
3. Wanneer verminderd jouw verantwoordelijkheidsgevoel?
4. De visie van het zelfbeheer luidt dat er vanuit je eigen kracht en je en jullie eigen verantwoordelijkheid samen wonen. Herken je dit?
5. Hoe ervaren je het samen wonen?
6. Waarin ligt jouw verantwoordelijkheid?
7. Wat maakte dat je je verantwoordelijk voelt?
8. Wat is je kracht?
9. Welke belangen spelen er voor jou?
10. Zijn jouw belangen gelijk aan de belangen van de stichting?
11. Waar loop je tegenaan wat betreft verantwoordelijkheid? Ervaar je knelpunten?
12. Wat vind je het moeilijkste punt m.b.t eigen verantwoordelijkheid en wonen in zelfbeheer
13. Ervaar je struikelblokken tussen wonen in zelfbeheer en je eigen wensen, toekomstbeelden?
14. Kun je een voorbeeld noemen waarin je een persoonlijk conflict ervaarde m.b.t eigen verantwoordelijkheid en belangen van de stichting?
15. Wanneer kies je voor je eigen belang en wanneer voor het belang van de stichting, als deze niet hetzelfde zijn?
16. Hoe zit het met je zelfstandigheid, wordt die voldoende geactiveerd? Zoja, hoe?
17. Zou hier meer op ingespeeld kunnen worden? heb je tips?

Groepsdynamica

Het gedrag binnen de groep

1. Kun je mij iets vertellen over de groepsdynamiek in de zelfbeheerwoning?

2. Hoe heeft de groep invloed op jouw verantwoordingsgevoel?
3. Is er een bepaalde samenwerking? Hoe is die ontstaan? is er een bepaalde hiërarchie te vinden?
4. Hoe ervaar je conflicten? Wat doet dit met jouw verantwoordingsgevoel?
5. Hoe maak je conflicten bespreekbaar?
6. Wanneer is een conflict afgehandeld en wanneer blijft het broeien?
7. Kwam het wel eens voor dat je het gevoel had te 'klikken' ? Hoe heb je dit ervaren?

Ondersteuning vanuit professionals tijdens het wonen

1. Hoe ervaar je de begeleiding in de groep?
2. Hoe ervaar je de individuele begeleiding?
3. Heeft de begeleiding invloed op jouw verantwoordingsgevoel?
4. Hoe hebben de begeleiders aansluiting bij je gevonden? En wanneer juist niet?
5. Hoe ga je zelf om met vragen naar hulp?
6. Welke rol speel jezelf tijdens de begeleiding/ welke verantwoordelijkheid neem je zelf?
7. Heb je vertrouwen in de begeleiding? Waaruit blijkt dat?
8. Durf je volledig open en eerlijk te zijn in de begeleiding? Kun je hier meer over vertellen?
9. Wat is er nodig om je nog meer open te stellen?

Ontwikkelproces en patronen met betrekking tot je verantwoordingsgevoel

Patronen: gedrag of gedachten dat vaak terugkomen in gelijksoortige situaties

1. Waar stond je toen je in dit proces begon? Waar sta je nu?
2. Zie je verschil wat betreft je verantwoordelijkheid gevoel?
3. Hoe heeft de groep hieraan bijgedragen?
4. Hoe heeft de begeleiding hieraan bijgedragen?
5. Welke patronen/overlevingsstrategieën stonden je in de weg m.b.t. je verantwoordelijkheidsgevoel?
En hoe ben je hiermee omgegaan?
6. Wat deed je als je ergens tegen aan liep, persoonlijk en binnen de groep?
7. Wat zou je nodig hebben om je ontwikkeling met betrekking tot je verantwoordingsgevoel nog meer te vergroten?
8. Wat denk je dat andere nodig hebben?

Heb je nog overige opmerkingen of tips voor de organisatie m.b.t. het wonen?

Voormalige bewoner

Zelfbeheer

1. Wat was zelfbeheer voor jou?
2. Is het een bewuste keuze geweest om te wonen binnen de zelfbeheer voorziening ten opzichte van de andere opvangmogelijkheden?

- ➔ Zo, ja, wat trok jou aan?
- ➔ Zo, nee, wat maakte dat je hier terecht kwam?

3. Wat heeft het wonen in zelfbeheer je gebracht?
4. Is er iets wat je graag anders had gezien?

Verantwoordelijkheid, eigen kracht en zelfstandigheid

1. Wat is voor jou verantwoordelijkheidsgevoel?
2. Wanneer werd dit gevoel bij jou geactiveerd?
3. Wanneer verminderde jouw verantwoordelijkheidsgevoel?
4. Hoe ervaarde je het samen wonen?
5. Waarin lag jouw verantwoordelijkheid?
6. Wat maakte dat je je verantwoordelijk voelde?
7. Wat was je kracht?
8. Welke belangen speelde er voor jou?
9. Waren jouw belangen gelijk aan de belangen van de stichting?
10. Waar liep je tegenaan wat betreft verantwoordelijkheid? Ervaarde je knelpunten?
11. Wat vond je het moeilijkste punt m.b.t eigen verantwoordelijkheid in het wonen in zelfbeheer
12. Ervaarde je struikelblokken tussen wonen in zelfbeheer en je eigen wensen, toekomstbeelden?
13. Kun je een voorbeeld noemen waarin je een persoonlijk conflict ervaarde m.b.t eigen verantwoordelijkheid en belangen van de stichting?
14. Wanneer kies je voor je eigen belang en wanneer voor het belang van de stichting, als deze niet hetzelfde zijn?
15. Hoe zit het met je zelfstandigheid, werd die voldoende geactiveerd? Zoja, hoe?
16. Had hier meer op ingespeeld kunnen worden? Heb je tips?

Groepsdynamica

Het gedrag binnen de groep

1. Kun je mij iets vertellen over de groepsdynamiek in de zelfbeheerwoning?
2. Hoe heeft de groep invloed gehad op jouw verantwoordingsgevoel?
3. Was er een bepaalde samenwerking? Hoe was die ontstaan? Was er een bepaalde hiërarchie te vinden?
4. Hoe ervaarde je conflicten? Wat doet dit met jouw verantwoordingsgevoel?

5. Hoe maakte je conflicten bespreekbaar?
6. Wanneer was een conflict afgehandeld en wanneer bleef het broeien?
7. Kwam het wel eens voor dat je het gevoel had te 'klikken' ? Hoe heb je dit ervaren?

Ondersteuning vanuit professionals tijdens het wonen

1. Hoe ervaarde je de begeleiding in de groep?
2. Hoe ervaarde je de individuele begeleiding?
3. Heeft de begeleiding invloed gehad op jouw verantwoordingsgevoel?
4. Hoe hebben de begeleiders aansluiting bij je gevonden? En wanneer juist niet?
5. Hoe ging je zelf om met vragen naar hulp?
6. Welke rol speelde je zelf tijdens de begeleiding/ welke verantwoordelijkheid nam je zelf?
7. Had je vertrouwen in de begeleiding? Waaruit bleek dat?
8. Durfde je volledig open en eerlijk te zijn in de begeleiding? Kun je hier meer over vertellen?
9. Wat is er nodig dat jij je (nog) meer open had gesteld?

Ontwikkelproces en patronen met betrekking tot je verantwoordingsgevoel

Patronen: gedrag of gedachten dat vaak terugkomen in gelijksoortige situaties

1. Heeft het wonen in zelfbeheer bijgedragen aan je verantwoordelijkheidsgevoel? Waar stond je en waar sta je nu?
2. Hoe heeft de groep hieraan bijgedragen?
3. Hoe heeft de begeleiding hieraan bijgedragen?
4. Welke patronen/overlevingsstrategieën stonden je in de weg m.b.t. je verantwoordelijkheidsgevoel?
En hoe ben je hiermee omgegaan?
5. Wat deed je als je ergens tegen aan liep, persoonlijk en binnen de groep?
6. Wat had je nodig om hierin te groeien?
7. Wat denk je dat andere nodig hebben?

Heb je nog overige opmerkingen of tips voor de organisatie m.b.t. het wonen?

Bijlage 2: Informed Consent

Toestemmingsverklaring formulier

Verantwoordelijke onderzoeker: Melany de Winter

Doel onderzoek

Voor dit onderzoek ben ik op zoek naar je persoonlijke belevingen en ervaringen binnen de zelfbeheer woning. Daarmee probeer ik te ontdekken of de begeleiding aansluit/aansloot op je eigen ontwikkelingsproces of dat daarin verbeter punten aanwezig zijn. Ook besteed ik aandacht hoe het groepsproces verliep en het activeren van je zelfstandigheid en je verantwoordelijkheidsgevoel. Er is geen goed of fout antwoord, samen met jouw informatie kan de stichting groeien. Ik wil je alvast bedanken dat ik daarvoor hier mag zijn.

In te vullen door de deelnemer

Bij deze geef ik toestemming om de mondeling overgebrachte informatie te mogen verwerken in het onderzoek van Melany de Winter. Ik weet wat het doel is van het onderzoek en dat ik anoniem zal blijven.

Ik begrijp dat de gemaakte opname enkel voor het analyseren en de uitwerkingen gebruikt zal worden en dat die samen met dit formulier na het behalen van het afstudeeronderzoek vernietigd zal worden.

Ik neem vrijwillig deel aan dit onderzoek, waarbij ik het recht heb om elk gewenst moment mijn deelname kan beëindigen.

Naam deelnemer:

Datum:

Handtekening:

Bijlage 3: Codeboom

Werkwijze	Groepsdynamica	Persoonlijke bagage	Overige
☒ Methodiek ☒ Hulpverlening ☒ Houdingaspecten Eerlijk+ Luisteren+ Vertrouwen+/- Paraat+ Onbevooroordeeld+ Ruimte+ Eigen tempo+ Serieus nemen+ Oprecht+ Begrip + Vrijblijvendeband - ☒ Kaderen Gelijkwaardig + Aandacht (verspreiden) + Vertrouwelijk + Werkdruk - Samenwerken + Begeleiding + Kansen + Anonimiteit + Veiligheid + Voorspelbaarheid + ☒ Tijd Kort dakloos + Woonduur + Leeftijd +/- Tijdivulling + ☒ Communicatie Transparantie + Confrontatie + Eerlijkheid + Communiceren + Samenspraak + Her bespreken + 12 stappenplan+ Presentiebenadering + Oplossingsgericht+	<u>→ Groepscohesie</u> <u>→ Omgang</u> Acceptatie +/- Samenspannen - Respect naar + Zorgen + Sociale controle + Groepsgevoel - Verraad - Onderlinge band - Alleen - Contact + Samen (oplossen) -/+ Familie -/+ Isoleren - Betrokkenheid + Beschermen - Gelijke behandeling + Escalaties + Overlast + Bemoeien - Comfortabelheid + Tot last zijn - Pleasen + Veiligheid + Voorspelbaarheid + Irritatie + <u>→ Passieve beïnvloeding</u> <u>→ Netwerk</u> Oud netwerk - Oude omgeving - Verhuizen + Persoonlijke binding-/+ Collega+ Werken+ Liefdevolle mensent+ Familie+ Kind+ Gezin+ Bezoek+ Vrienden- Buren+ Buitenstaanders+ <u>→ Gebruik</u> Drugs +/- Alcohol - Nuchter + Verslaving - <u>→ Communicatie</u> Transparantie + Confrontatie + Eenzijdig verkeer -/+ Eerlijkheid + Communiceren + Samenspraak + Her bespreken + Tegengas+ Groepsdruk- Groepssamenstelling +/- Afstemmen + Beïnvloeding - In/uitstroom - (aantal) medebewoners +/- Sociale controle + Klikken +/-	☒ Interne processen Zelfreflectie + Waardering + Rust+ Inzicht+ Draagkracht - Opvoeding + Eigen belang - Zelf oplossen -/+ Vertrouwd worden + Stress - Schuldgevoel + Dankbaar + Trots + Falen - Perspectief + Overschat - Afwijzingen - Mannen - Disbalans - Participeren+ Intrinsieke motivatie + ☒ Emotie Angst+ Emotionele pijn + Down - Eergevoel + Gezelligheid - ☒ Eigenschappen Fouten mogen maken+ Onzekerheid- Onwetendheid- Persoonlijkheid +/- Zelfstandigheid+ Initiatief nemen+ Manipuleren- Egoïstisch- Nederig+ Bereidwillig+ Gemakzucht - Eerlijk + ☒ Patronen Overleven - Egoïstisch -/+ Teleurstelling -/+ Zelf oplossen - Regels van de straat - ☒ Ervaringen Beflikkerd voelen+ Misbruik+ Op een stapeling + Ervaring + Rockbottom + Vertrouwen - Transparantie + Ervaringswerker + Bijna dood + Verslagen + Leefwereld -/+	Financiën - Onderdak + Stigmatisering +

55

	Ingaafschema	Kies 'Voldaan' (vul 1 in) of 'Niet voldaan' (vul 0 in) + eventuele toelichting :
1	Het onderzoeksrapport is voorzien van naam, datum, profiel (studietoelichting), naam van de afnemer en het adres van de afnemer. Het onderzoeksvraagstuk wordt volledig behandeld.	1
2	Het onderzoeksrapport omvat maximaal 18000 woorden vanaf de inleiding tot aan de literatuurstijl; het proces- en visueelsg bevat maximaal 2500 woorden	1
3	Automatische inhoudsovername en paginanummering is aanwezig binnen het onderzoeksrapport	1
4	De voorgeschreven volgorde voor de indeling van het onderzoeksrapport is gehanteerd en alle onderdelen zijn uitgewerkt	1
5	De bijlagen bevatten • Het instrument voor dataverzameling (als bijlage bij het onderzoeksrapport) • Het verslag van de waarneming (als bijlage bij het onderzoeksrapport) • De lijst met bronnen (als bijlage bij het onderzoeksrapport)	1
6	Het lettertype is Arial of Times New Roman, lettergrootte 10, regelstand is 1,5	1
7	Taalspreek is correct Nederlands en zakeijk met maximaal gemiddeld 2 spelletjes per pagina	1
8	De literatuurverwijzingen zijn opgesteld volgens de geldende APA richtlijnen	1
9	Het betreft empirisch onderzoek. Bij kwantitatief onderzoek bedraagt de dataverzameling minimaal 50 ingevulde enquêtes. Bij kwalitatief onderzoek bedraagt de verzameling van observaties tenminste 5 afzonderlijke documenten. De gevonden oorsprong met andere documenten is minimaal (Ephorus)	1
10	De eedheidsverklaring is volledig ingevuld en opgenomen in het assessmendossier in Nascchool	1

Inhoudelijke eisen					
Gewogen score	Onderdeel	Score	Weging	Inhoudelijke indicatoren (goed (max. 10 punten))	Inhoudelijke feedback
↓	↑	↓	↑	↓	↑
0,4	Inleiding	4	0,1	- De student beschrijft en verantwoordt de keuze van het onderzoeksthema aan de hand van relevante theorieën en inzichten. - De student beschrijft en verantwoordt de keuze van het onderzoeksthema aan de hand van relevante theorieën en inzichten. - Duidelijk is wat het onderzoek moet opleveren aan kennis en inzichten. - De inleiding bevat een korte beschrijving van de opbouw van het onderzoekrapport, waarin de opbouw duidelijk wordt getoelicht aan het onderzoeksthema.	Veel abstracte begrippen die niet geconcretiseerd worden. Hierdoor is de tekst moeilijk leesbaar. De leeswijzer is niet gekoppeld aan het onderzoeksthema.
1,2	Probleemanalyse	4	0,3	- Het beschreven praktijkprobleem is complex van aard en relevant voor het sociaal-agogisch domein. - De probleemanalyse is geschreven op macro-, meso- en microniveau en is inhoudelijk correct. - De beschrijvingen op de verschillende niveaus hangen inhoudelijk met elkaar samen. - Duidelijk is welke actoren betrokken zijn bij het beschreven praktijkprobleem en op welke manier. - De probleemanalyse wordt onderbouwd met veel relevante en betrouwbare literatuur. - Er is een ruime variatie in soorten bronnen aanwezig. - De kern van het praktijkprobleem komt expliciet naar voren. - De student beschrijft en verantwoordt welke inzichten er op basis van relevante theorieën aanwezig zijn met betrekking tot het onderzoeksthema, en waar nog vragen liggen.	Ook hier weer veel abstracte begrippen. De inhoudelijk verbinding tussen de begrippen wordt gemist. Er wordt een lijn getrokken op de verschillende niveaus, het blijft onduidelijk wie nu de draadgreep van dit onderzoek is. Het is niet duidelijk hoe de verschillende niveaus met elkaar samenhangen. Het is niet duidelijk hoe de verschillende niveaus met elkaar samenhangen. Het is niet duidelijk hoe de verschillende niveaus met elkaar samenhangen. Kern van het probleem moet explicieter verwoord worden.
0,4	Probleemstelling	4	0,1	- Het probleem wordt kernachtig beschreven en sluit aan bij de probleemanalyse. - Er wordt beschreven dat in de praktijk is geëvalueerd in hoeverre men de betreffende problematiek signaleert en herkent. Aan de hand van transparante voorbeelden wordt dit duidelijk beargumenteerd. - Op basis van de verificatie in de praktijk en aan de hand van theoretische inzichten wordt de probleemstelling geformuleerd. - De probleemstelling wordt onderbouwd met veel relevante en betrouwbare literatuur. - Vanuit een beschrijving van actuele maatschappelijke ontwikkelingen wordt beargumenteerd waarom het relevant en urgent is om de problematiek te onderzoeken.	Ook hier veel begrippen. Niet duidelijk wat bedoeld wordt met collectieve belangen, aanpassen aan de veranderende omgeving, verantwoordelijkheid namen, zelfbeter en woongebieden die in ongewenste situaties komen. De kern van het probleem wordt onvoldoende duidelijk in een stelling geëxpliciteerd.
0,5	Onderzoeksdoelstelling	5	0,1	- De onderzoeksdoelstelling is logisch afgeleid uit de probleemanalyse. - Het onderzoeksdoel is haalbaar binnen de tijd die ervoor staat. - De onderzoeksdoelstelling is duidelijk en concreet. - Er is expliciet aangegeven op welk gebied en voor wie er aanbevelingen gedaan worden. - Binnen de doelstelling is expliciet een sociaal-agogisch element aanwezig.	Inherent aan de probleemanalyse en probleemstelling. Niet duidelijk waar nu precies de focus ligt in dit onderzoek.
0,4	Hoofd- en deelvragen	4	0,1	- De hoofdvraag is duidelijk via onderzoek te beantwoorden en vicelet logisch voort uit de probleemanalyse. - De hoofdvraag is neutraal (zonder normatieve termen), afgebakend en specifiek. - Uit de hoofdvraag blijkt duidelijk in welke context het onderzoek zich afspeelt en wie de belangrijkste actoren zijn. - Het beantwoorden van deelvragen leidt uiteindelijk tot het beantwoorden van de hoofdvraag. - De deelvragen zijn geformuleerd volgens een logisch oordingsprincipe en overvleigen de hoofdvraag niet. - Het beantwoorden van deelvragen moet worden met empirie (velden). - De hoofdvraag geeft expliciet aanleiding tot kwalitatief onderzoek.	De hoofd- en deelvragen zijn niet meetbaar opgezet. De vraag is of je dit zo kan onderzoeken zoals de vragen nu geformuleerd staan.
0,4	Begripsafbakening	4	0,1	- De kernbegrippen uit de vraagstelling worden duidelijk en kernachtig gedefinieerd. - Duidelijk wordt hoe de kernbegrippen samenhangen met de onderzoeksvraag c.q. het beschreven praktijkprobleem. - Hierbij is wat de betekenis is van de kernbegrippen in relatie tot het onderzoek. - Er wordt waar nodig gebruik gemaakt van veel relevante en betrouwbare literatuur. Uit de definitie van de begrippen blijkt de theoretische grondslag.	De begrippen bieden geen verheldering.
1,5	Theoretisch kader	5	0,3	- De student beschrijft en beargumenteert helder hoe de theoretische inzichten samenhangen met de onderzoeksvraag c.q. het beschreven praktijkprobleem. - Er is voldoende betrouwbare literatuur gebruikt waarvan minimaal zeven wetenschappelijke bronnen zijn genoemd. - Er is een ruime variatie in soorten bronnen aanwezig. - Er worden relaties tussen de theoretische inzichten gelegd die met elkaar in verband worden gebracht in een lopende tekst. - De beschreven theoretische inzichten staan duidelijk in relatie tot de onderzoeksvraag en zijn passend bij onderzoek binnen het sociaal-agogisch domein. - De theoretische inzichten hebben duidelijk een ruime toegevoegde waarde ten aanzien van het onderzoeksthema. - Er is een duidelijke argumentatie aanwezig in het theoretisch kader.	De rode draad wordt gemist. Samenhang tussen de verschillende onderwerpen ontbreekt. Theoretisch kader is te vaak een puntsgewijze opsomming.

0,6	Methode (populatie en steekproef)	6	0,1	- De keuze voor de onderzoekspopulatie is duidelijk omschreven en past bij de vraagstelling. - De relevante kenmerken van de onderzoekspopulatie zijn omschreven en beargumenteerd. - De keuze voor de steekproef wordt toegelicht en past bij de vraagstelling. - De gekozen selectiecriteria van de steekproef zijn helder beschreven en verantwoord. - De student beschrijft en beargumenteert helder hoe de anonimiteit van de respondenten is geborgd.	De populatie is niet beschreven. De keuze bij de selectiecriteria voor de steekproef hadden meer beargumenteerd mogen worden. Anonimiteit is (te) summiert uitgewerkt.
0,6	Methode (dataverzamelings- methode)	6	0,1	- De dataverzamelingsmethode is duidelijk beschreven. - De keuze voor de methode past bij de literatuur, waarvan de keuze van de methode passend is om de onderzoeksvragen te beantwoorden. - Door de gekozen dataverzamelingsmethode kunnen de onderzoeksvragen op een betrouwbare en valide manier beantwoord worden. - De keuze voor de procedure van de dataverzameling is ethisch verantwoord. - De student expliciteert hoe de keuze van de onderzoeksmethode samenhangt met de onderzoeksbepredeling (kwalitatief en/of kwantitatief) en de onderzoeksvraag.	De dataverzamelingsmethode is beschreven. Ethische uitwerking is wel erg summiert.
0,5	Methode (meetinstrument)	5	0,1	- De gebruikte instrumenten zijn duidelijk beschreven en voldoen logisch voort uit het theoretisch kader. - Voldoende betrouwbaarheid van de instrumenten zijn helder en krachtig onderbouwd. - Er wordt helder onderbouwd en uiteenzet waarom de instrumenten geschikt zijn om de kernbegrippen uit de vraagstelling te operationaliseren.	Het wordt niet nuszichtelijk hoe het instrument er nu uitziet. Uitgebreid (met voorbeelden) had aangegeven moeten worden hoe de eigen vragenlijst is ontstaan. Validiteit en betrouwbaarheid is niet duidelijk beschreven.
0,5	Methode (data-analyse)	5	0,1	- De manier waarop de data worden geanalyseerd is duidelijk en in heldere stappenbeschreven. - Hieruit blijkt dat de data op een betrouwbare manier zijn geanalyseerd. - Er is een codeboek en/of codeboom opgenomen in de bijlage. - In de beschrijving van de data-analyse wordt een heldere koppeling gemaakt naar relevante literatuur. - Er wordt een heldere koppeling gemaakt naar het eigen onderzoek.	Dit onderdeel is te summiert uitgewerkt. De data-analyse had in meer duidelijke stappen uitgewerkt mogen worden. Hoe komt het labelen van fragmenten tot stand? Met voorbeelden had je dit kunnen belichten.
1,5	Resultaten	5	0,3	- De feitelijke steekproef wordt gepubliceerd en helder gekoppeld aan de resultaten. - De resultaten volgen logisch uit de analyse. - Gebod van grafieken, tabellen of citaten is functioneel en ondersteunend. - De beschrijving van de resultaten is volledig en relevant voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. - Er worden duidelijk en helder logische verbanden gemaakt tussen de verschillende onderdelen. - De resultaten worden in sterke mate in verband gebracht met relevante onderdelen van het theoretisch kader, eventueel aangevuld met andere relevante theorieën. - De wijze waarop de resultaten zijn verhoudt tot de benoemde theorieën wordt inhoudelijk correct beschreven.	De resultaten blijven hangen op abstracte termen, het wordt te weinig concreet. Daarnaast wordt er bij de resultaten te veel geïnterpreteert. Er is een ongelijke verdeling in het antwoord op de deelvragen.
2,0	Conclusie en aanbevelingen	5	0,4	- Er wordt een helder en krachtig antwoord op de hoofdvraag geformuleerd. - De conclusie volgt logisch uit de resultaten. - De conclusie wordt ondersteund aan de hand van antwoorden op de deelvragen en/of aan de hand van relevante thematische inzichten verkregen uit het onderzoek. - Er worden duidelijk en helder logische verbanden gemaakt tussen de verschillende onderdelen. - Er worden relevante en passende aanbevelingen gegeven voor de verbetering van de praktijk, waarbij expliciet een relatie wordt gelegd met het geselecteerde probleem in de probleemanalyse. - De aanbevelingen worden onderbouwd met behulp van de onderzoeksresultaten. - Er is in de beschrijving ook aandacht voor de implementatie van de aanbevelingen door het leggen van een sterk passende link met bestaande methoden, tools en/of theorie.	De conclusie is onvoldoende overstijgend en kritisch geschreven. De aanbevelingen zijn een open deur, zorg dat ze concreet worden en dat ze hierbij kunnen worden naar het onderzoek.
1,0	Discussie	5	0,2	- Er wordt kritisch geëvalueerd op de conclusies binnen het onderzoek, gekoppeld aan de informatie uit de probleemanalyse. - Er wordt met een kritische blik gekeken naar de praktische bruikbaarheid van het onderzoek voor de beroepspraktijk. - Er wordt een kritische analyse gegeven van sterke en zwakke punten van de kwaliteit van het onderzoek en op basis daarvan worden de resultaten op waarde geschat. - Er wordt kritisch geëvalueerd op de methodologische keuzes en de uitvoering van het onderzoek. - De wijze waarop de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek zijn geborgd is correct en uitgebreid beschreven en verantwoord. Daarbij is een verschil gemaakt tussen interne en externe validiteit.	Discussie te weinig kritisch en objectief, terwijl hier juist genoeg punten zijn om kritisch op terug te kijken.

2,5	Proces- en visieverslag	5	0,5	• Er wordt helder en met oog voor nuance beschreven dat in de praktijk door middel van een presentatie voor relevante derden is geverifieerd: 1. in hoeverre men het onderzoek betrouwbaar en valide acht; 2. in hoeverre de resultaten enconclusies uit het onderzoek relevant en bruikbaar zijn voor de praktijk; 3. in hoeverre men de voorgestelde implementatie van deaanbevelingen realiseerbaar acht in de huidige verhoudingen. • Aan de hand van de onderzoeksgegevens wordt dit duidelijk beargumenteerd • Er wordt beschreven wat het onderzoek als geheel voor de student heeft opgeleverd. De student beschrijft en verantwoordt welke inzichten het onderzoek hemzelf als beginnend sociaal professional heeft opgeleverd en wat hij hier mee kan in de praktijk. Tevens beschrijft hij wat volgens hem een bredere kring aan sociale professionals kan hebben aan de inzichten. Dit alles wordt met oog voor nuance beargumenteerd op basis van de gevoerde dialogen met relevante derden uit de praktijk en relevante theoretische inzichten. • De student geeft een krachtige en doordachte reactie op de verkregen feedback vanuit de praktijk naar aanleiding van de presentatie, met aandacht voor hoe deze feedback zich verhoudt tot de eigen ideeën en de verwerking c.q. implementatie hiervan. • De student maakt een krachtige en doordachte koppeling tussen het onderzoeksthema en de beleving en ontdekt hoe de student welke normen en waarden ten opzichte van het onderzoeksthema voor hem belangrijk zijn en waarom.	Visie meer een betoog dan een reflectie. Het is teveel letterlijk vanuit het zelf geschreven en mist een bepaald niveau van reflectie en afstand.
1,0	Vorm, schriftstijl en authenticiteit	5	0,2	• De tekst is goed gestructureerd en logisch opgebouwd met een zeer inhoudrijke schriftstijl. • Er is sprake van een logische onderlinge samenhang binnen en tussen de verschillende onderdelen van het verslag. • De tekst is verzorgd en er is consequentheid in gebruik van typografische middelen. • De keuzes zijn inhoudelijk goed en samenhangend beschreven en verantwoord • Binnen één of meerdere onderdelen is sprake van een grote mate van originaliteit en authenticiteit.	Veel spelletjes. Zinnen lopen soms niet.
n.v.t.	Algemene feedback	n.v.t.	n.v.t.		

	Beoordeling proces- en visieverslag → (niet zelf invullen)	5,0	
	Beoordeling onderzoeks-gedeelte → (niet zelf invullen)	4,8	
15,0	Beoordeling (eindcijfer) →	1,0	

31 punten is maximaal te behalen

Formule eindcijfer is: aantal behaalde punten / 31 *10 = eindcijfer

Minimale eis voor een voldoende als eindcijfer is een 5,5 voor het onderzoeks gedeelte en een 5,5 voor het verslag als geheel

* Een complex praktijkprobleem is een vraagstuk uit de praktijk waarbij er sprake is van een multidisciplinair karakter (er zijn verschillende oorzaken en vele aspecten die met het probleem samenhangen), waardoor het vraagstuk niet eenvoudig te beantwoorden is.

** Deze aanpak is er een systematische wijze van analyseren en integreren van kennis en inzichten nodig.

*** Het onderzoek is niet gekwantificeerd, omdat de beschikbare literatuur verschildt per onderzoeksstelsel.

**** Het onderzoek is niet gekwantificeerd, omdat de beschikbare literatuur verschildt per onderzoeksstelsel.

**** Wetenschappelijke publicaties bevatten empirisch onderzoek en theoretische inzichten uit de wetenschap. Er zijn verschillende soorten wetenschappelijke publicaties (bijvoorbeeld publicaties in vakjournals, boeken, rapporten en bundels).